

DONES I SEQUERA A LA CATALUNYA RURAL

UNA PERSPECTIVA FEMINISTA

ARIADNA ROMANS I TORRENT

DONES I SEQUERA A LA CATALUNYA RURAL

UNA PERSPECTIVA FEMINISTA

OCTUBRE 2024

Dipòsit legal: B 19044-2024

ISBN: 978-84-09-65850-3

DONES I SEQUERA A LA CATALUNYA RURAL

UNA PERSPECTIVA FEMINISTA

ARIADNA ROMANS I TORRENT

Abstract

Aquesta investigació se centra en les experiències viscudes de dones rurals a Catalunya mitjançant un enfocament d'ecologia política feminista interseccional per aprofundir en la manera com la sequera i la crisi de l'aigua afecta a les seves experiències quotidianes i rutines. A nivell global, les dones que habiten en la perifèria solen ser alguns dels grups més vulnerables per l'escassetat d'aigua, donat que sovint la governança hídrica no té en compte les seves necessitats específiques. Tanmateix, és aquest el cas del món rural català? Per abordar aquesta bretxa, la investigació analitza les realitats quotidianes narrades en les entrevistes a dones que viuen a entorns rurals, i identifica oportunitats i barreres per incorporar les seves experiències a les polítiques locals d'aigua. Malgrat aquest impacte de l'aigua en perspectiva de gènere, no existeixen avui estudis en clau catalana que posin aquesta problemàtica sobre la taula. L'absència d'aquesta perspectiva no només resulta un impediment per a l'adaptació climàtica del país, sinó que també invisibilitza moltes de les dificultats i lluites que duen a terme les dones en la seva relació amb el territori, especialment les dones en l'àmbit rural.

L'objectiu de l'estudi és doble: per una banda, fer una anàlisi inaudita al territori català i, per l'altra, contribuir a la necessària generació de consciència sobre les dades climàtiques de Catalunya i la necessitat d'ampliar agendes transversals que promouen una acció coordinada i contundent en polítiques climàtiques amb perspectiva social. A més, la perspectiva de gènere pretén posar de manifest la manera com aquest factor afecta les vides diàries de les dones que viuen en entorns rurals i en com els impactes i respostes del canvi climàtic hi juguen un rol important, posant en valor la necessitat d'incorporar l'agenda feminista en aquest espai.

Paraules clau: dones rurals, ecologia política feminista, Catalunya, sequera, aigua, desastres hídrics lents, interseccionalitat.

*«Qui sentiria tanta alegria
com l'aigua clara saltant pel riu,
lliure s'escola, fent melodia,
en primavera o en temps d'estiu.*

*La seva cursa que no s'atura,
l'empeny amb força planes avall,
escolta el xiscle de la natura
on la mà d'home ha fet estrall.*

*I mira enrere, cercant amb cura,]
d'entre les roques en devessall,
o enmig de boscos de llum obscura,]
eixa aigua clara que era un mirall»*

M. Carme Perxachs Pinós

Agraïments

M'agradaria agrair a la Fundació Irla la possibilitat d'haver realitzat aquesta investigació. Si no fos per la Beca d'Estudis Feministes Nativitat Yarza, segurament aquest projecte encara seria una bonica idea dins el meu cap. També m'agradaria agrair a totes les dones rurals que, valentes, fortes i persistents, no abandonen ni la terra ni les arrels i la cuiden per tots nosaltres dia rere dia. M'agradaria que aquesta recerca contribueixi a retornar-los el reconeixement que es mereixen i que els lectors, especialment els que hi tenen alguna cosa a fer, estiguin a l'alçada de les circumstàncies pels temps que corren. També a totes aquelles expertes que m'han ajudat a comprendre millor el que passa al món rural català. Gràcies per tants anys de feina i força per seguir posant sobre la taula temes tan importants.

Més a prop del cor, vull agrair a la *iaia* Enriqueta que m'ensenyés, amb un somriure trencat i amb mil històries, les bondats i la duresa de la terra. Gràcies a ella sé què és una arada, el que costa que surti una maduixa i emocionar-me quan veig una papallona. També li vull agrair a la *iaia* Fina, que m'hagi transmès l'amor per la cura de les plantes que, com nosaltres, només necessiten sol, aigua i que no les maregem gaire.

SUMARI

1	INTRODUCCIÓ	13
2	MARC TEÒRIC	19
3	METODOLOGIA	27
4	AGRÀRIA, RAMADERA, INDUSTRIAL, TURÍSTICA... I SECA	37
5	DONES RURALS	55
6	REVISIÓ DOCUMENTAL: ESTRATÈGIES I PROPOSTES	73
7	CONCLUSIONS	83
8	REFERÈNCIES	89
9	ANNEX	97

**BECA
D'ESTUDIS
FEMINISTES
NATIVITAT
YARZA
2023**

**FUNDACIÓ
IRLA**

La Beca d'Estudis Feministes Nativitat Yarza, convocada per la Fundació Irla, té com a objecte els estudis sobre les dones, i pren el nom de Nativitat Yarza, la primera alcaldessa escollida democràticament de la història dels Països Catalans, com a homenatge a la generació republicana que va obrir nous camins cap a la igualtat.

La Beca Yarza, dotada amb 3.000 euros, s'atorga al millor projecte d'estudi inèdit en el camp de la recerca de les ciències socials sobre propostes per assolir la igualtat i l'exercici de la plena ciutadania de les dones.

El jurat de la Beca Yarza 2023 format per Alba Alfageme –psicòloga–, Carme Porta –activista feminista i exdiputada al Parlament de Catalunya–, i Silvia Claveria –polítologa–, va decidir, per unanimitat, atorgar la beca al projecte *Com afecta la sequera a les experiències vitals de les dones rurals a Catalunya? Perspectiva de present i futur per una transició climàtica amb perspectiva de gènere*, d'Ariadna Romans i Torrent.

1

INTRODUCCIÓ

---

a. Estat de la qüestió

L'aigua es troba injustament distribuïda, incompresa i mal gestionada mentre persisteix com un dels recursos més essencials de la vida humana.¹ Tanmateix, per la naturalitat que hem adoptat respecte a la seva disponibilitat, no li donem la importància necessària ni empenem mesures per preservar-la, valorar-la ni cuidar-la. Així, quan la quantitat d'aigua en una zona comença a reduir-se a causa d'èpoques de sequera, no és fins que arriba a un punt crític que s'aconsegueix una mobilització per part dels actors clau. Les crisis de l'aigua són un exemple clar de les crisis lentes, ja que comencen de manera quasi imperceptible però, a mesura que erosionen i calen al territori, poden donar peu a grans catàstrofes. Fins ara, governar l'aigua no ha estat una prioritat a moltes agendes, i la seva mala governança ha conduït a greus desigualtats de poder i accés desigual arreu del món.² Si bé els reptes del canvi climàtic provocats per l'escalfament global augmentaran en els propers anys, és important construir sistemes resilents que permetin tant a les societats com als ecosistemes establir dinàmiques sostenibles, sobretot si parlem de recursos tan altament essencials per a la supervivència humana.

---

1 ROMANS, «Governing more than blue water: A challenge for global justice».

2 ANGELAKIS (et al.), «Water conflicts: From ancient to modern times and in the future».

Per construir solucions cal tenir primerament una visió, una estratègia de governança. En això anem molt tard, però en aquest mateix punt també trobem una oportunitat: si aconseguim governar l'aigua en un territori com Catalunya, si aconseguim articular solucions innovadores, podem liderar una transformació sistèmica que abraci noves formes de gestionar els nostres béns comuns i adaptar-nos a una crisi climàtica de la qual ja no tenim escapatòria. L'aigua es presenta, així, com un primer moment de resposta política, econòmica i social a una crisi planetària, que pot suposar un primer pas ferm per la recerca de solucions climàtiques.

Els conflictes i desastres ambientals són fàcils de detectar al Sud Global, on la manca de recursos fa més evident la incapacitat per respondre a algunes amenaces socials i ambientals constants. Tanmateix, Europa no és una excepció a aquest tipus de catàstrofes, i avui dia presenta alguns casos pràctics que mereixen la nostra consideració. Situacions com el canvi climàtic, la degradació del sòl, l'escassetat d'aigua, la urbanització o l'envelliment de la població poden suposar desastres lents per als països europeus, així com amenaces per al desenvolupament regional en els propers anys i dècades. Un d'aquests territoris és Catalunya.

Des del 2021 Catalunya travessa un període de sequera que ha fet saltar les primeres alarmes. Malgrat les dades i previsions, l'acció encara dista de ser la necessària. La sequera és una tendència normal dels climes mediterranis. Tanmateix, el canvi climàtic i el retard en infraestructures de reutilització i dessalinització han empitjorat greument els episodis dels últims anys.³ Durant el 2022 Catalunya va consumir un total de 596.224,6 milers de m³ d'aigua, 86.912,3 eren fonts pròpies i, 509.312,4 de xarxa, que es dividien en 331.045,8 en ús domèstic i 178.266,6 per consum d'indústria i serveis.⁴ Tot això amb uns embassaments que es troben al 28% de la seva capacitat, i molts d'ells en xifres extremadament baixes,⁵ la més baixa mai registrada.

Davant de la consciència de la necessitat de prendre mesures, la Generalitat de Catalunya ha posat en marxa una sèrie de restriccions a tot el territori, entre les quals es troben la tassa de gespa, el remullament de les plantes o els espais públics, la prohibició del bany en piscines i instal·lacions d'oci aquàtic o l'ús d'aigua per a usos no essencials industrials. Alguns municipis que es troben en estat d'emergència encara tenen majors restriccions, i s'ha implementat un topall de 200 litres d'aigua per habitant al dia en la fase

---

3 REALES, «Estrategias para hacer frente a la falta de agua».

4 AGÈNCIA CATALANA DE L'AIGUA, «Consum d'aigua. Comarques i Aran, àmbits i províncies».

5 Ibídem. La xifra al tancar aquest estudi era d'una capacitat de 29,67% (setembre del 2024).

d'emergència I i en la fase II en el cas de 12 municipis de l'Alt Empordà el març de 2024, que pot arribar als 150 en la fase d'emergència III. Les actuals restriccions es van començar a implementar el 10 de maig de 2023, i de moment han ajudat a prevenir un consum responsable durant els mesos d'estiu, però segueixen sent mesures insuficients per acabar amb la sequera. A l'1 de febrer del 2024 van entrar en vigor noves i més severes restriccions amb multes per als municipis que sobrepassin els topalls. De fet, són mesures reactives que reafirmen alguns dels condicionants de les crisis lentes: com que no comprem el problema con una prolongació en el temps en un espai determinat, com que no veiem la sequera com el resultat d'una sèrie d'ineficiències sinó com un cas particular, apliquem mesures curtplacistes que pal·lien però no resolen el conflicte. Així, al 2008 vam viure una sequera, ara en veiem una altra, però probablement la propera serà molt més dura i dràstica, i potser les mesures actuals no siguin suficients per oferir-li una sortida.

A més, cal recordar que Catalunya és un territori heterogeni hidricament, i que, per tant, requereix solucions diferents per a cada una de les seves regions. Així, si bé el Pla de Sequera del 2020 impulsat per l'Agència Catalana de l'Aigua, comprèn aquesta realitat complexa, i determina cada municipi a partir d'una escala de sis escenaris –normalitat, prealerta, alerta, excepcionalitat i emergència– cal que es facin plans personalitzats als municipis i també estratègies més enllà de la gestió o governança per garantir que davant d'una crisi compartida, tots sumem esforços per sortir no només de la sequera, sinó també convertir Catalunya en un territori resilient hidricament.⁶

b. Justificació de la recerca

Globalment, les dones es troben entre els grups més afectats per l'escassetat d'aigua, especialment pel que fa a les tasques de salut, higiene, sanejament i cura. Tanmateix, en el cas català, no existeixen estudis que posin en valor l'impacte de l'aigua en perspectiva de gènere. L'absència d'aquesta perspectiva no només resulta un impediment per l'adaptació climàtica del país, sinó que també invisibilitza moltes de les dificultats i lluites que duen a terme les dones en la seva relació amb el territori, especialment les dones en l'àmbit rural. Si bé s'han fet esforços des del govern per visibilitzar les dones rurals i la seva lluita –com ara la trobada de l'Institut Català de les Dones d'una setantena de dones rurals del Camp de Tarragona per reconèixer el seu pes social l'octubre de 2023– o la tasca de visibilització d'aquesta temàtica de diverses autores del món rural com Vanesa Freixa –*Ruralisme, la lluita per una vida millor*– o Rosa Cerarols –coeditora de *L'altre món rural, Reflexions i experiències de la nova ruralitat catalana*– que posen sobre la taula la problemàtica

---

6 Els continguts d'aquest capítol es troben publicats com a article a la revista *Política & Prosa*.

relació amb la natura de la societat actual, no hi ha quasi cap estudi acadèmic que posi en relació la sequera i el món rural català en perspectiva de gènere, i conèixer aquestes dades és un tema cabdal.

Encara que sovint no estan directament relacionats, els desastres hídrics tenen una vinculació directa no només amb la qualitat de vida de les persones i el medi ambient sinó també amb altres conflictes que puguin existir a la regió. Així, una sequera mai s'origina única i exclusivament arran del canvi climàtic, sinó que connecta altres reptes persistents com les desigualtats, la preparació de riscos del territori o els costums dels pobles i persones que l'habiten. Així, lluny de tractar-se d'una anàlisi tècnica sobre la qüestió, aquesta recerca busca explorar en profunditat aquesta intersecció a partir de dues eines de recerca: la interseccionalitat i l'ecologia política feminista.

Els conflictes ambientals agafaran força en els propers anys degut als avenços de la crisi climàtica provocada per l'escalfament del planeta a nivell global. Per aquest motiu, aquesta iniciativa no només seria un cas rellevant per analitzar en profunditat sinó també un pas necessari per impulsar la cooperació hídrica com a eina de construcció de relacions democràtiques i l'intercanvi de bones pràctiques en les que ben aviat anomenarem lluites pels béns comuns.

c. Objectius de l'estudi

La intenció que té aquest estudi és doble: per una banda, fer una anàlisi inèdita al territori català i, per l'altra, contribuir a la necessària generació de consciència sobre les dades relacionades amb el clima de Catalunya i la necessitat d'ampliar agendes transversals que promoguin una acció coordinada i contundent en polítiques climàtiques amb perspectiva social. A més, la perspectiva de gènere pretén posar de manifest la manera com aquest factor afecta a les vides diàries de les dones rurals i en com els impactes i respostes del canvi climàtic hi juguen un rol important, tot posant en valor la necessitat d'incorporar l'agenda feminista en aquest espai.

Per tant, i a mode de resum, aquest estudi té tres objectius principals:

1. Contribuir a l'anàlisi i al coneixement sobre els efectes de l'escalfament global provocats pel canvi climàtic en la vida de les persones i, concretament, en la manera com les crisis hídriques afecten a les dones del món rural;
2. Buscar mecanismes per trobar solucions preliminars i preefectives a les catàstrofes climàtiques, concretament en les que tenen relació amb la sequera;

3. I, finalment, incidir a l'agenda de país en la creació d'una consciència climàtica en perspectiva de gènere, especialment en la creació d'un nou Pacte Hidrosocial pel Món Rural.

d. Preguntes de recerca

La pregunta de recerca principal d'aquesta investigació és la següent:

«Com afecta la sequera a les experiències viscudes de les dones rurals a Catalunya?»

Per respondre aquesta qüestió, la recerca abordarà tres subqüestions, de la següent manera:

Subpregunta 1: Com afecta la sequera a les vides diàries de les dones rurals a Catalunya?

Subpregunta 2: Com s'aborda la sequera en les polítiques públiques de Catalunya?

Subpregunta 3: Quines són les oportunitats i els obstacles d'enllaçar experiències i respostes oficials mentre Catalunya es prepara per afrontar els reptes de l'aigua en el futur?

d. Organització de la investigació

Aquesta investigació se centra en les experiències viscudes de dones del món rural a Catalunya en relació amb el seu ús de l'aigua i la sequera que travessen algunes parts del territori. En primer lloc, es fa una revisió de la literatura existent sobre aigua i dones, posant atenció al món rural català i les seves ciutadanes. En segon lloc, es consulten experts regionals en aigua sobre els impactes de la crisi de l'aigua més recent i en els possibles efectes que tindrà la sequera en la vida de les dones rurals. En tercer lloc, s'obtenen històries de dones rurals sobre les seves experiències personals quotidianes amb l'aigua, així com les seves inquietuds respecte a la sequera que es viu a Catalunya des del 2023. Finalment, es revisa la política nacional d'aigua i els actuals esforços per elaborar un possible Pacte Hidrosocial al Món Rural. La intenció d'aquesta proposta rau en buscar maneres de relacionar les necessitats de les dones rurals i de combatre la sequera, per tal d'identificar espais potencials on posar en comú les diferents maneres en les que es pot resoldre aquesta distància.

2

MARC TEÒRIC

Aquest capítol ofereix una revisió bibliogràfica dels conceptes clau emprats en la investigació, avançant en el marc teòric que ha guiat la recollida i l'anàlisi de dades.

a. La crisi de l'aigua i la sequera a Catalunya: un desastre lent

El marc analític principal utilitzat en aquest estudi es basa en el concepte de desastres lents. Els desastres d'aigua lenta, com s'esmenta a la introducció, són un marc innovador des d'on concebre els desastres climàtics. En aquest estudi de cas particular centrat en l'aigua, els desastres lents es defineixen com «*una manera de pensar els desastres no com a esdeveniments discrets sinó com a processos a llarg termini vinculats al llarg del temps*».⁷

La contribució més important que aporta aquest enfocament són les eines per comprendre les crisis ambientals en un sentit més ampli, és a dir, més enllà dels enfocaments reduccionistes. Aquest innovador enfocament teòric amplia els coneixements i conceptualitzacions actuals dels desastres relacionats amb el clima. En aquest punt centrem l'atenció sobre els tres punts més rellevants

---

⁷ KNOWLES, «Slow disaster in the Anthropocene: A historian witnesses climate change on the Korean Peninsula».

per a aquesta investigació. En primer lloc, els desastres lents posen de manifest la variable crucial que constitueix la història per entendre les causes i les implicacions d'un conflicte ambiental. En segon lloc, la visió de desastres lents posa de manifest que aquests no tenen una única causa, sinó que són el resultat de desafiaments complexos que s'entrecreuen i s'aprofundeixen en l'espai i en el temps. I en tercer lloc, l'enfocament posa de relleu com les desigualtats persistents i l'opressió en un lloc concret són clau per entendre la crisi que s'està desenvolupant. Els desastres lents són difícils de gestionar per la seva pròpia naturalesa; és difícil fomentar la planificació i la inclusió proactiva per a les comunitats, ja que els seus impactes es materialitzen «*al llarg d'anys i de dècades en comptes d'unes poques hores o dies*», tal com exposen els experts estatunidencs Timothy Joyner i Ryan Orgera.⁸ L'atenció a la lentitud dels desastres pot permetre així als investigadors aprofundir en la comprensió dels efectes que el conflicte ambiental ha tingut i continua tenint sobre el territori i la vida de la població.

Fins el moment no s'ha conceptualitzat el cas català a partir de la literatura dels desastres lents, però aquest estudi pretén demostrar que, lluny de ser un fenomen sobtat al territori, la crisi de l'aigua forma part de la nostra història i espai vital, si bé afecta de maneres radicalment diferents als diversos medis en els que ens trobem. Per aquest motiu, en aquesta recerca utilitzaré el marc conceptual dels desastres lents per fer visibles els processos a llarg termini vinculats a l'evolució del temps, alhora que amplio i aprofundeixo el marc combinant-lo amb altres enfocaments teòrics, com l'ecologia política feminista i la interseccionalitat.⁹

b. Política ecològica feminista i experiències viscudes

Com ja s'ha mencionat anteriorment, aquesta recerca té com a fase original l'estudi sobre com l'aigua modifica les experiències viscudes en dones de baixos recursos com a Ciutat del Cap, on es va posar de manifest que la presència de l'aigua té un impacte diferent en les dones, sobretot en el desenvolupament de tasques de cura o preocupació per higiene i salut personal i reproductiva. Tanmateix, aquesta recerca va ser inspirada alhora per la feina de la investigadora Yaffa Truelove i la manera com ella utilitza la política ecològica feminista per explicar la relació entre la governança de l'aigua a les ciutats i les experiències quotidianes de les dones.¹⁰

---

8 JOYNER; ORGERA, «Climate change hazard mitigation and disaster policy in south Louisiana: Planning and preparing for a "slow disaster"».

9 ROMANS, «Low-income women's lived experiences of the slow water disaster in Cape Town, South Africa».

10 TRUELOVE, «Rethinking water insecurity, inequality and infrastructure through an embodied urban political ecology».

L'ecologia política feminista és un marc analític de la teoria feminista que centra l'atenció en les experiències encarnades de les crisis ambientals. En el context de l'aigua:

*«L'ecologia política feminista centra l'atenció en l'escala corporal de les desigualtats relacionades amb l'aigua, demostrant com es situen i s'incorporen de manera desigual els factors polítics, discursius i materials més amplis que coprodueixen l'aigua urbana».*¹¹

Els enfocaments en les experiències corporees sobre l'aigua i la ciutat, la seguretat o la desigualtat han augmentat en les últimes dècades, i més concretament en els últims anys, quan la consciència de l'emergència climàtica s'ha fet més gran en l'escenari general. Autores com Rebecca Elmhirst, Juanita Sundberg, Christine Bauhardt i Wendel Harcourt, així com Yaffa Truelove,¹² han utilitzat aquest marc per explicar la manera com les fluctuacions o les crisis hidriques afecten a comunitats vulnerables, així com entendre les seves realitats no com factors aleatoris o inconnexos sinó a partir d'una comprensió àmplia d'aquestes. Tal com afirma Sundberg,¹³ les ecologistes polítiques feministes consideren que el gènere és una variable crucial que es creua amb altres dimensions de la vida com la classe o la raça per donar forma al propi accés, control i coneixement dels recursos naturals. En el cas que ocupa aquesta recerca sobre les experiències viscudes de les dones rurals catalanes, la comprensió de les seves condicions vitals i rutines diàries com un factor intrínsecament connectat a la seva vivència i experiència de l'escassetat de l'aigua, aquest enfocament suposa una oportunitat per comprendre el nostre cas d'estudi com a part d'un grup de literatura molt més ampli que treballa des d'aquest prisma.

A més, una mirada des de l'ecologia política feminista també permet anar més enllà dels enfocaments habituals de les crisis ambientals, i en particular les crisis de l'aigua, que tendeixen a centrar-se en dades quantitatives per expressar reptes socials. Aquest enfocament porta a comprendre l'estreta relació que existeix entre la sequera i les vivències de la població femenina rural, així com la manera com impacta en la seva forma de percebre i actuar davant el desastre, la seva salut mental i el benestar dels seus entorns.

---

11 TRUELOVE, «(Re-) Conceptualizing water inequality in Delhi, India through a feminist political ecology framework».

12 ELMHIRST, «Feminist political ecology»; SUNDBERG, «Feminist political ecology»; BAUHARDT i HARCOURT, *Feminist political ecology and the economics of care*; TRUELOVE, «(Re-) Conceptualizing water inequality in Delhi, India through a feminist political ecology framework»; TRUELOVE, «Rethinking water insecurity, inequality and infrastructure through an embodied urban political ecology».

13 SUNDBERG, «Feminist political ecology».

En un camp de recerca cada cop més quantificat i abstret de la realitat, cal entendre els efectes que les injustícies i les opressions sistèmiques tenen en la vida quotidiana de les persones. Com hem dit anteriorment, aquesta recerca vol contribuir en el gruix de literatura que busca comprendre de manera interconnectada tots aquests factors.

c. Interseccionalitat i dones rurals

La idea d'aquest estudi és utilitzar les bases de l'ecologia política feminista –*feminist political ecology*– per estudiar la manera com l'aigua afecta la vida diària i les experiències viscudes de les dones rurals a Catalunya. Per això, aquest estudi utilitzarà una perspectiva interseccional, posant atenció no només a la condició de dona de les nostres participants, sinó també a altres opressions que poden viure de manera connectada, com ara el nivell socioeconòmic, l'edat, l'orientació/identitat sexual, l'ètnia o la raça, o altres. Un altre fet important a tenir en compte són les tasques que duen a terme: treballadora a temps parcial, a temps complet, cuidadora... I veure el rol que ocupen, bé en les seves organitzacions o bé a la seva llar. El canvi climàtic no només es refereix a l'aigua, sinó que té a veure amb molts –si no tots– els factors de la nostra societat. Així, si bé aquest estudi se centrarà en la sequera, també es pot aplicar a altres camps com ara la terra, l'energia o l'aire. Per això, aquest estudi observarà dos factors: per una banda, la manera com aquests altres elements es relacionen i afecten en la vivència de la sequera; per l'altra, elaborar un marc des d'on es puguin afrontar aquests factors en els camps enumerats –o altres possibles.

El terme «interseccionalitat» va ser encunyat per Kimberle Crenshaw,¹⁴ segons la qual una mirada interseccional posa de relleu com «*les dones negres experimenten formes agreujades de discriminació en virtut de ser negres i dones*». Si bé el concepte va néixer, per tant, per estudiar la manera com les dones negres es veuen més discriminades que la resta per la suma d'opressions en les seves experiències vitals, ben aviat es va convertir en el que Sultana defineix com un marc analític que «*implica investigar els seus sistemes entrelaçats d'opressió i diferència de context per explicar experiències viscudes i encarnades*»,¹⁵ teoria recolzada per altres autors com Chandra Mohanty, Patricia Collins, Kimberle Crenshaw o Sirma Bilge.¹⁶ Així,

---

14 CRENSHAW, «Demarginalizing the intersection of race and sex: Black feminist critique of antidiscrimination doctrine, Feminist theory and antiracist politics».

15 SULTANA, «Embodied intersectionalities of urban citizenship: Water, infrastructure, and gender in the global south».

16 MOHANTY, «Under Western eyes: Feminist scholarship and colonial discourses»; COLLINS, *Black feminist thought: Knowledge, consciousness, and the politics of empowerment*; CRENSHAW, «Demarginalizing the intersection of race and sex: Black feminist critique of antidiscrimination doctrine, Feminist theory and antiracist politics»; BILGE; COLLINS, *Intersectionality*.

aquest plantejament ens permet tenir en compte la complexitat de les formes que l'opressió, la discriminació i les diferències poden adoptar en un context determinat, que d'altra manera es perdrien per a l'investigador. A més, aquest enfocament també proposa una manera de conceptualitzar múltiples eixos de diferència no com a «entitats mútuament excloents, sinó com a fenòmens de construcció recíproca que, al seu torn, configuren desigualtats socials complexes».¹⁷

En el cas de les dones rurals s'afegeix un eix d'opressió que pot fer més complicada l'anàlisi, ja que la seva realitat és diversa i varia altament segons altres condicionants, com ara la capacitat econòmica que tenen, la seva xarxa familiar o la seva localització en el medi rural –disseminada o connectada amb altres entorns o comunitats.¹⁸ El desenvolupament dels estudis de gènere rurals és una tendència a l'alça, però encara es presenten com un «contenedor» de «creació, interpretació i contestació de rols de gènere per veure el rural com a part integral de l'actual construcció de les identitats de gènere i de les maneres en què es realitzen i negocien» i els estudis de gènere rural es troben encara dispersos i molt subjectes als seus diferents casos d'estudi.¹⁹ Així, «allò rural» s'ha convertit en un calaix de sastre per a totes aquelles qüestions que se surten de la urbanitat, i els estudis de gènere en el món rural són encara un camp poc ordenat i dialogant.

Alguns avenços teòrics durant les últimes dècades han permès més contribucions a la reflexió de temes que s'entrecreuen. Una d'elles són les ecofeministes, liderades per Vandana Shiva i Maria Mies.²⁰ Com hem vist en l'apartat anterior, l'ecologia política feminista proposa un marc des del qual entendre com afecten fenòmens com les sequeres en la vida quotidiana de les persones. Però en la majoria dels casos aquesta relació és multidimensional, hi intervenen altres variables. En perspectiva catalana, si bé hi ha esforços notables, encara manca una lectura completa del rol que duen a terme les dones d'entorns rurals en relació amb l'aigua i l'actual sequera. Alguna de les persones que ha posat més èmfasi en el debat pendent del món rural és Vanesa Freixa, al seu llibre *Ruralisme. La lluita per una vida millor* explica, des de la seva experiència personal, què simbolitza el retorn al camp d'una dona que va migrar a la ciutat. A partir d'una lectura exhaustiva del seu entorn, Freixa enumera els prejudicis i estereotips contra la vida de pagès i posa de manifest el fet que hem perdut la nostra connexió amb la natura, afirmant que hem deixat de tenir un vincle afectiu amb el

---

17 COLLINS, *The core of care ethics*.

18 CERAROLS; NOGUÉ, *L'altre món rural. Reflexions i experiències de la nova ruralitat catalana*.

19 LITTLE; PANELLI, «Gender research in rural geography».

20 SHIVA; MIES, *Ecofeminism*.

que ara mal anomenem «entorn natural» o «medi ambient». Freixa ens revela una cosmovisió per restaurar la nostra relació amb el món rural i comprendre que seran «*les pràctiques rurals les que tornaran a predominar i ens garantiran la vida*» a partir de la reducció de la velocitat dels nostres estils i subvertir aquest model econòmic i social que ens condueix a la barbàrie.²¹ Així mateix, Cerarols i Nogué ens relaten com «*la diversitat del món rural català en tota la seva extensió territorial*» ha deixat enrere la seva percepció hegemònica i estereotipada per deixar entrar les altres realitats que existeixen però no es visibilitzen de la seva realitat actual.²²

Així, la interseccionalitat que existeix entre les diferents opressions, discriminacions i invisibilitzacions de les dones al món rural és alta, on no només el gènere, sinó també l'edat, la classe, la raça, l'origen i, fins i tot, la identitat i l'orientació sexual hi juguen un rol important. Quan parlem de dones rurals i de sequera, aquesta situació, ja complexa d'entrada, encara es problematitza més, presentant reptes no només en l'accés de les dones a la governança del món rural i altres àmbits tradicionalment masculinitzats, sinó també problematitzant les seves esferes privades, les tasques de cura tant de la terra com de la llar, i augmentant els nivells d'estrès i incertesa que ja en una situació normal són elevats. La vivència quotidiana de la dona rural catalana no s'ha entès com un tema fonamental per a la resiliència ecològica ni a l'acadèmia, ni a les polítiques públiques, ni des de les institucions. Tanmateix, aquest estudi reconeix la gran capacitat explicativa que té de la situació de sequera actual i, sobretot, posa en valor el potencial que té l'estudi d'aquest creuament per a l'elaboració de propostes creatives per pal·liar els efectes socials i mediambientals de la manca d'aigua. L'aplicació de l'enfocament interseccional als problemes de l'aigua ofereix l'oportunitat d'entendre amb més profunditat els factors que intervenen en la configuració de les experiències viscudes i encarnades de les dones de baixos ingressos, així com els valors que donen als recursos hídrics.

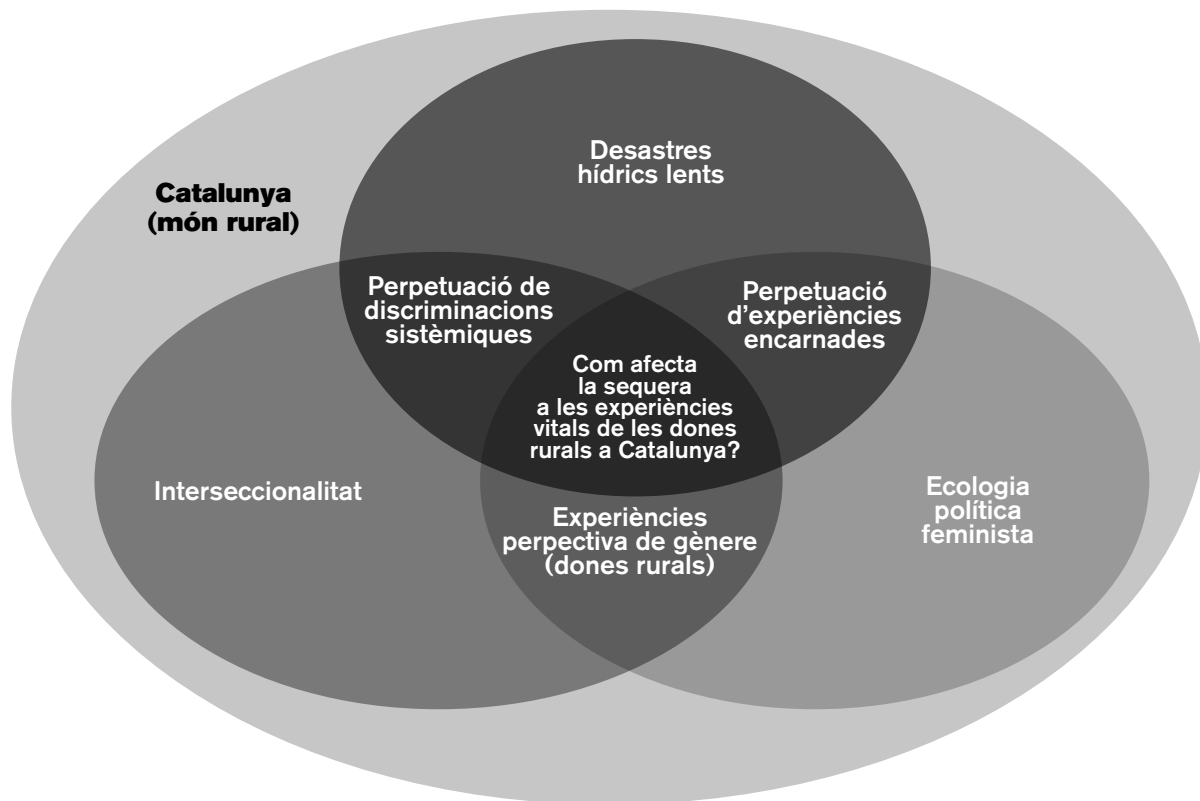
La figura següent proporciona el marc teòric principal utilitzat en aquesta tesi: desastres d'aigua lents, interseccionalitat i ecologia política feminista, així com la forma en què interactuen entre ells mitjançant la perpetuació de la discriminació sistèmica, experiències encarnades i experiències de gènere per donar forma a la qüestió de recerca.

---

21 FREIXA, *Ruralisme. La lluita per una vida millor*.

22 CERAROLS; NOGUÉ, *L'altre món rural. Reflexions i experiències de la nova ruralitat catalana*.

Figura 1. Esquema conceptual i abast de la recerca

Font: Elaboració pròpia.

3

METODOLOGIA

---

a. Disseny de la recerca

El món rural català és un dels grans debats oblidats del nostre país, i la realitat de les dones rurals en aquest context, una de les més invisibilitzades. Tendències com l'envelliment de la població, la masculinització del sector primari o la poca presència de les dones als càrrecs amb responsabilitat fa que el món rural català es trobi lluny de ser una realitat feminitzada. Així, amb l'arribada de la sequera, la vivència de la manca d'aigua també ha mancat perspectiva de gènere, i si bé moltes dones han trobat entrebancs per a desenvolupar les seves tasques quotidianes amb normalitat, no han estat un focus d'interès potent ni per part dels mitjans de comunicació ni per part de les institucions. Tanmateix, sí que s'ha vist un augment de la participació de les dones en la presa de decisions i de participació des dels seus actors, com mostra el fet que al 2023 la presència de dones en taules agrícoles i ramaderes va arribar al 40,34% –segons dades de Ruralcat.

Aquesta investigació pretén entendre les condicions que afecten la vida quotidiana de les dones rurals, que configuren la seva manera de viure i la manera com aborden els canvis en la disponibilitat d'aigua en la seva activitat tan personal com professional. Per fer-ho, aquesta investigació utilitza dos mètodes diferents: entrevistes semiestructurades a dones rurals i a actors clau del món rural català, i anàlisi d'estratègies públiques. Com ja s'ha mencionat anteriorment, aquesta recerca es tracta d'un trasllat de la metodologia utilitzada per un altre estudi de cas

a Ciutat del Cap, resultat que es pot llegir en la tesi «Experiències viscudes de dones de baixos ingressos del desastre de l'aigua lenta a Ciutat del Cap, Sud-àfrica».²³

Per a les entrevistes, s'ha comptat amb la participació de quinze dones rurals de Catalunya. Per aconseguir la seva participació, s'ha comptat amb crides en xarxes socials i contacte amb organitzacions com Dones del Món Rural o Unió de Pagesos, així com el boca-orella amb algunes de les participants inicials. Pel contacte amb els actors clau, s'ha dut a terme el mateix procediment, indagant qui eren les persones que ja porten anys contribuint a la literatura, recerca i acció directa sobre el món rural català. Pel que fa a la revisió de polítiques públiques, s'ha escollit analitzar l'estratègia regional de l'aigua i el llibre col·laboratiu *L'altre món rural*, un esforç de diferents actors coordinats per Rosa Cerarols i Joan Nogué que reuneix visions i perspectives diverses. En els següents subapartats, s'explica amb detall cada mètode.

b. Unitats d'anàlisi i d'observació

Les unitats d'observació d'aquesta recerca són les dones rurals catalanes i els documents estratègics del govern per a la gestió de l'aigua de Catalunya, així com els actors clau de la reflexió sobre els reptes hídrics en perspectiva de gènere. Entre aquest últim grup trobem activistes, investigadores, càrrecs públics i altres persones que treballen, sense ser persones rurals, pel territori. Les unitats d'anàlisi són les experiències viscudes de la sequera i el sistema de governança que ofereix respostes a les dones rurals i modela les seves experiències vitals.

c. Sistema de recol·lecció de dades

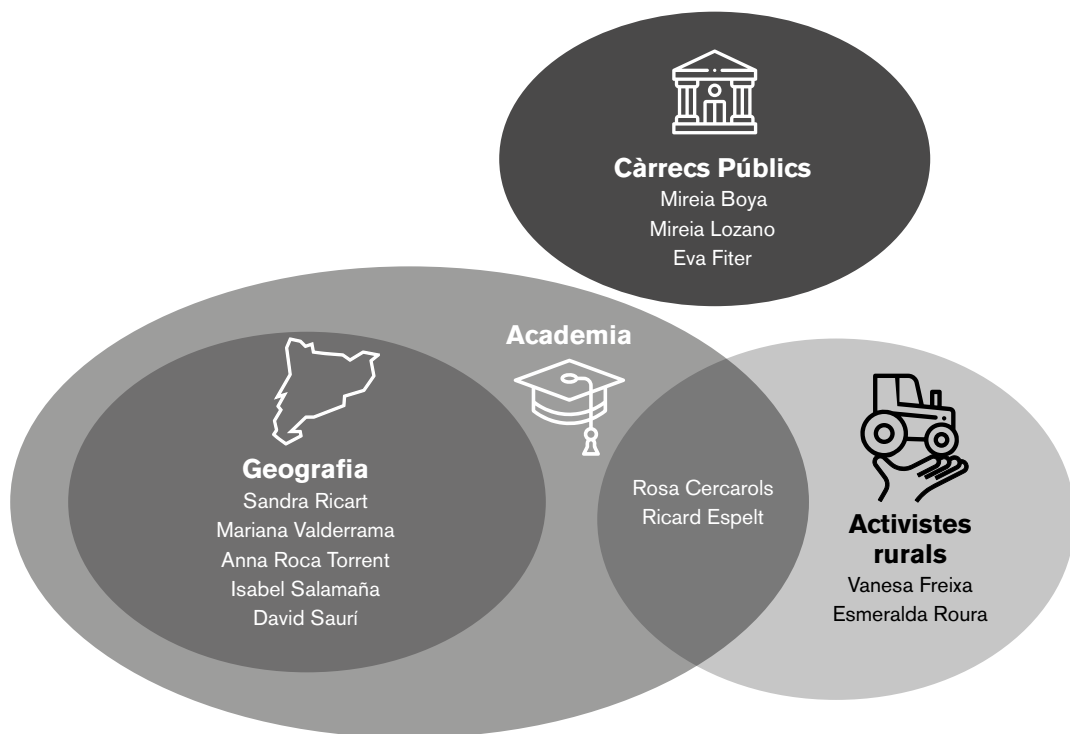
I. Entrevistes semi-estructurades

Per les entrevistes semi-estructurades aquesta recerca compta, com ja s'ha esmentat prèviament, amb dos grans grups que sumen 27 participants. En la part dels actors clau es compta amb contribucions de Mireia Lozano, Ricard Espelt, Vanesa Freixa, Rosa Cerarols, Mireia Boya, Sandra Ricart, Eva Fiter, Esmeralda Rourera, Anna Roca Torrent, Isabel Salamaña, David Sauri i Mariana Valderrama. A la següent figura es troben representats segons el seu sector:

---

23 ROMANS, «Low-income women's lived experiences of the slow water disaster in Cape Town, South Africa».

Figura 2. Actors clau entrevistats

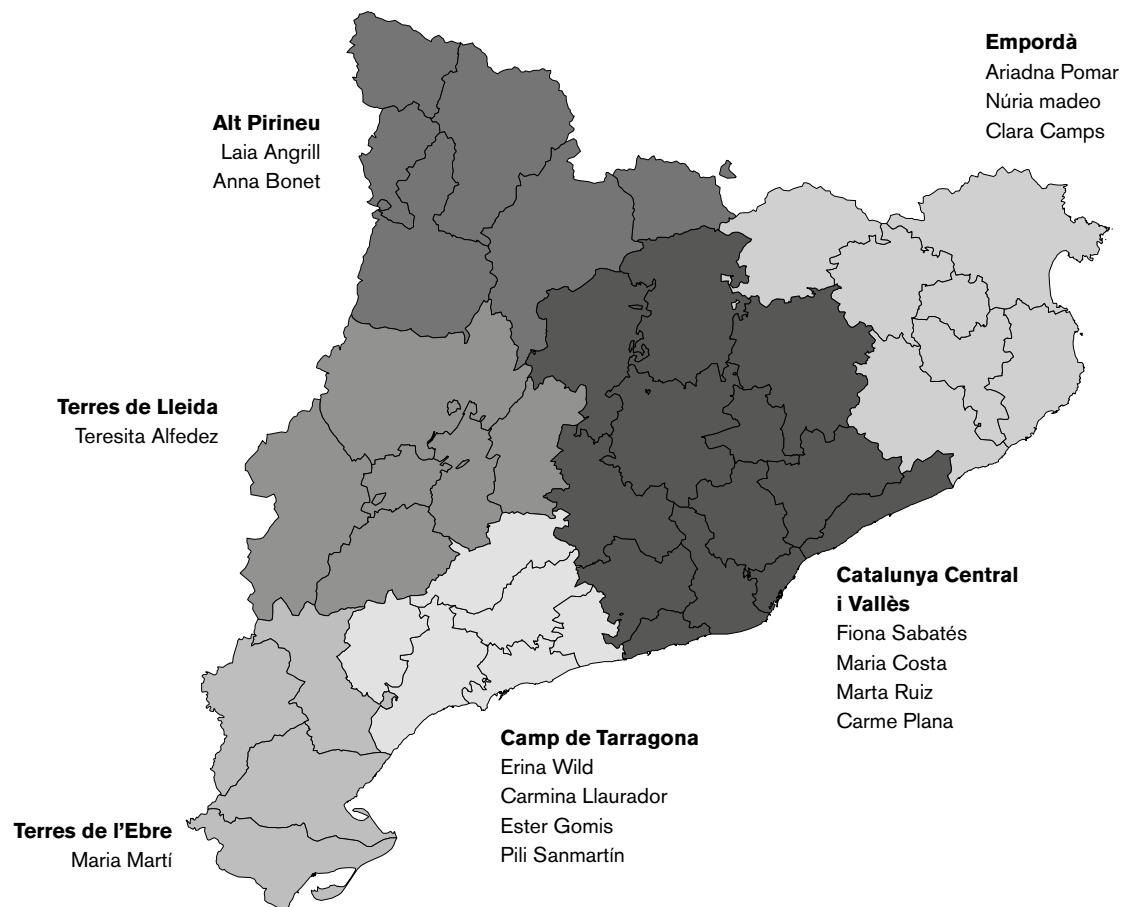

Font: Elaboració pròpia.

Aquest diagrama mostra la posició i relació de les persones participants de les mostres d'actors clau. L'objectiu d'aquesta figura és exposar la varietat de coneixements i la posició que juguen els participants seleccionats en l'ecosistema hídic de la Catalunya rural.

Per altra banda, en la part de dones rurals es va comptar amb les següents participants: Laia Angrill, Anna Bonet, Ariadna Pomar, Clara Camps, Núria Madeo, Maria Costa, Fiona Sabatés, Marta Ruiz, Carme Plana, Teresita Aldefez, Erina Wild, Carmina Llaurador, Ester Gomis, Pili Sanmartín, Maria Martí. Aquestes participants es troben distribuïdes en cinc grans zones:

Figura 3. Dones rurals entrevistades

Font: Elaboració pròpia. La divisió territorial triada a criteri de l'autora.

Aquest mapa mostra la posició i relació de les persones participants de les mostres de dones rurals. L'objectiu d'aquest gràfic és exposar la varietat de regions i la posició que juguen els participants seleccionats en l'ecosistema hídric de la Catalunya rural.

Per a tots dos grups d'entrevistes es va preparar un qüestionari –veure Annex– amb blocs semiestructurats i preguntes que feien referència a temes com ara el recurs, l'entorn rural, la crisi de l'aigua, la gestió del govern, el futur o la relació que té amb el seu context familiar. A partir d'aquí cada entrevista va ser única, ja que en cada espai es va conduir la conversa cap als temes d'expertesa i interès de la persona entrevistada.

II. Anàlisi de les polítiques

La segona part de la recerca ha estat l'anàlisi de les polítiques públiques. La tria de quins recursos estudiar no va ser senzilla, ja que hi ha molts documents interessants sobre l'estat de l'aigua i el món rural a Catalunya. Tanmateix, per la diversitat dels seus continguts i voluntat de cobertura de les seves perspectives, així com les limitacions de temps, recursos econòmics i humans de la recerca, finalment s'han escollit dos documents: el Pla especial d'actuació en situació d'alerta i eventual de sequera (PES) de la Generalitat de Catalunya i *L'Altre Món Rural*, llibre col·laboratiu coordinat per Rosa Cerarols i Joan Nogué. L'elecció d'aquests dos recursos també es basa en la complementarietat de visions que ofereixen. El primer és un document de política pública institucional, on s'explica el procés executiu davant l'amenaça de la sequera. El segon, en un format divulgatiu però amb el rigor d'una multiplicitat d'investigadores i activistes, és el resultat de l'anàlisi del que significa el món rural català en l'actualitat. Ambdós documents s'analitzen posteriorment en aquest estudi –vegeu Apartat 6.

d. Sistema d'anàlisi de les dades

Aquesta recerca utilitza diferents sistemes d'anàlisi de dades per extreure els resultats de les entrevistes i dels documents revisats. En primer lloc, per les entrevistes, s'ha utilitzat una base de dades i gravacions per tal de capturar els continguts més rellevants de les entrevistes. Per a la transcripció s'han utilitzat sistemes rudimentaris i també un *software* de transcripció, Sonix.ai. El programari ha reduït el temps de transcripció i ha permès un examen en profunditat dels materials de l'entrevista. Per a la revisió del Pla de Sequera i *L'Altre món rural* s'ha fet servir un sistema de codificació i anàlisi de contingut.

e. Consideracions ètiques

Les interaccions humanes i aproximacions necessàries per dirigir-nos a un grup poblacional concret no sempre surten de manera innata, i necessitem assegurar que el procés és lliure de violència o dolor en tots els contextos on es desenvolupa.²⁴ Per aquest motiu, va ser necessari tenir en compte algunes

---

24 BRYMAN, *Social research methods*.

consideracions ètiques per poder conduir la recerca de manera adequada i assegurant la participació voluntària, el consentiment, la seguretat en la participació, la confidencialitat i la confiança en tot el procés de les entrevistes.

La familiaritat amb el context on es desenvolupa la recerca va ser un factor clau per trobar mecanismes informals de relació amb la majoria de les participants, i el format en línia i de consentiment informat va funcionar correctament. En tot moment les participants van ser alertades de la possibilitat de tirar-se enrere en cas de no estar d'acord o no sentir-se còmodes amb l'entrevista, i quan un dels temes tractats es tornava incòmode o dolorós per a la persona que les explicava s'aturava la gravació o es deixava que es pogués tenir el moment per païr les emocions. Quant a la privacitat, abans de la publicació de l'estudi, totes les participants han estat contactades per garantir la seva conformitat amb el document. Això ha suposat moltes modificacions respecte a la versió original, però aquest esforç ha fet que el resultat sigui molt més fidel i fidedigne a la realitat i les voluntats de les seves autores.

Els documents de les autores han estat guardats en una carpeta amb una contrasenya, essent l'autora de l'estudi l'única persona amb capacitat d'entrar-hi. A més, sis mesos després de la publicació de l'estudi seran destruïts per garantir l'anonimat de la participació i també el dret a l'oblit. El consentiment de participació va ser marcat de forma oral i també a partir de l'evidència de correus i converses per participar i marcar una data per l'entrevista.

La consideració ètica més gran de tot l'estudi va ser, tanmateix, la capacitat de generar confiança. La fina línia entre la informalitat i la confiança, entre trencar barreres i semblar amable, és una posició complicada per a qualsevol investigadora, especialment quan es parla de temes que són tan a prop del cor de moltes persones. Per això, es va procurar generar un espai de confiança i llibertat garantint alhora la professionalitat i rigor. L'empatia va demostrar, així, ser un factor clau per comprendre l'experiència i situació en la que es trobaven les persones participants, per tal de crear un espai més còmode per a tothom i garantir que l'entrevista es desenvolupés amb totes les garanties ètiques.

f. Posicionalitat

Una de les coses que cal comprendre millor quan investiguem és des de quin punt partim. No és el mateix ser un banquer de Wall Street que una senyora d'un poble petit al mig de França, o que un immigrant que acaba d'arribar a un país completament diferent del seu. La posicionalitat, en la recerca qualitativa, ens

permet entendre des d'on s'ha percebut la informació i des d'on s'ha jutjat, per adequar millor amb quins marcs mentals hem processat les dades obtingudes. Soc una dona blanca, privilegiada econòmicament i amb estudis superiors. He viscut a quatre països diferents i parlo cinc idiomes. Tinc estudis superiors en desenvolupament internacional i escric recurrentment sobre divulgació climàtica. La meua família té orígens rurals, i he crescut en una ciutat petita però en una casa aïllada durant més de la meitat de la meua vida. La manera com em relaciono amb les altres persones ho té tot a veure amb aquests condicionants i, per molt que alguns lluitin per fer-ho, no es pot anul·lar allò que som quan fem recerca.

Quan parlo amb dones d'entorns rurals, penso inevitablement en dones de la meua família que tenen camps, que han treballat al sector primari, que segueixen residint a zones rurals de la meua regió. Per això, quan em relaciono amb dones d'aquests entorns ho faig partint de la meua experiència amb elles, d'escoltar-les i entendre els seus interessos i la manera com les dones que conec s'acosten al món. També, de manera inconscient, recupero el meu accent, el mateix que vaig procurar neutralitzar quan vaig anar a viure a Barcelona. Quan em relaciono amb persones del món rural ho faig com una semi-integrant d'aquest espai: no em considero dona rural, he crescut en entorns urbans tota la meua vida, però sí una dona amb orígens rurals, amb un coneixement de la ruralitat una mica per sobre de la mitjana poblacional catalana. Quant als actors clau, com que es tractava de persones del món de la investigació i la recerca, i porto uns anys en aquest camp, va ser senzill posar-se en la seua pell i entendre quines eren les seves barreres i les preguntes en les que no se sentien còmodes. Per això, tot i viure en realitats diferents i tenir experteses diferents, tant relacionar-nos, que no hauria estat igual si jo o el context haguessin estat uns altres.

g. Limitacions de la recerca i qualitat

Tot i que l'estudi de la crisi de l'aigua a Catalunya és un tema estudiat i desenvolupat, encara hi ha molt poca literatura –en alguns aspectes concrets, inexistent– sobre els impactes en les dones i col·lectius rurals al territori, així com la manera com les seves experiències vitals es veuen modificades per crisis climàtiques com les sequeres. Així, si bé la feina de persones com Federica Ravera, Rosa Cerarols, Mireia Baylina, Isabel Salamaña, Vanesa Freixa o Sara Boldú representa un gran avenç en el gruix de literatura que refereix al món rural català i la seua perspectiva de gènere, o l'estreta relació que existeix entre la sequera i la vivència en femení de la vida al món rural. A partir de mimetitzar la metodologia utilitzada en el cas de Ciutat del Cap i les dones de baixos ingressos de barris perifèrics, aquest estudi ha tingut com a principal objectiu i finalitat conèixer en profunditat, a partir d'una estratègia qualitativa basada en els marcs conceptuals de l'ecologia

política feminista i la interseccionalitat per explorar les vivències de les dones rurals catalanes respecte a la sequera, per posar un gra de sorra en l'avenç acadèmic en aquest tipus de perspectives.

En aquesta recerca s'han localitzat tres limitacions generals, més enllà de limitacions específiques en moments concrets, com un obstacle per trobar data de trobada o connectivitat per a algunes entrevistes. La primera limitació ha estat de recursos de coneixements. Malgrat estar familiaritzada amb el món acadèmic català i tenir alguns contactes previs, s'ha hagut de fer un esforç inicial important per localitzar aquelles persones que portaven temps fent recerca, així com per a trobar dones rurals disposades a participar en la part de les entrevistes. Hi ha col·lectius als que hauria volgut arribar però que no he trobat manera de fer-ho, fet que soc conscient que afecta la qualitat interseccional de la recerca. La segona limitació ha estat de recursos temporals: al tractar-se d'una beca d'investigació de sis mesos, hi ha aspectes o idees metodològiques que s'han hagut de deixar de banda per impossibilitat de dur-les a terme. Finalment, també hi ha hagut una limitació econòmica, ja que l'import de la beca era ajustat per a algunes de les ambicions d'aquesta recerca. En aquest sentit, animo a altres entitats i institucions a fer com la Fundació Irla i a invertir més en recerca en aquesta línia, fet que ens acostarà a comprendre de millor manera la crisi ecosocial i detectar oportunitats al territori.

4

AGRÀRIA, RAMADERA, INDUSTRIAL, TURÍSTICA... I SECA

Catalunya és un país de clima mediterrani que fa anys que es troba en un dels períodes més àrids de la seva història. Per conèixer de forma més acurada la situació de Catalunya, i amb la intenció de conèixer millor la recerca i iniciatives d'anàlisi que existeixen al territori, aquest estudi ha comptat amb una frase prèvia on s'ha preguntat a quinze actors clau sobre la situació actual de l'aigua, el món rural, les seves dones i les perspectives de la sequera. Entre aquest grup d'actors clau comptem, entre d'altres, amb activistes rurals, investigadores i polítics.

a. La sequera com un cop de realitat

La crisi de l'aigua és una de les grans crisis que està travessant el nostre país en els últims mesos. «*És una situació molt preocupant*»,²⁵ que no està afectant de la mateixa manera a totes les zones rurals del territori. En general, la crisi de l'aigua s'està resolent «*amb desordre i poca planificació*»,²⁶ on «*les institucions no estan donant, en general, respostes responsables*».²⁷ Però, al capdavall, la sequera no és més que «*una transformació del que som la gran part, que podríem anomenar una emergència climàtica amb efecte global que comença a tenir*

---

25 Entrevista a Esmeralda Rourera.

26 Entrevista a Vanesa Freixa.

27 Entrevista a Mireia Lozano.

concentracions en àmbits locals»,²⁸ de la qual «ja hi ha canvis significatius i des de la perspectiva rural ja han estat percebuts per grans agents».²⁹

La sequera actual, tanmateix, s'està afrontant «en una òptica a curt termini, com si la sequera fos un engany, una qüestió del moment».³⁰ Mireia Boya, experta climàtica, exposa que aquesta crisi no se solucionarà només si plou la quantitat necessària, i que el rebuig del debat sobre l'eficiència hídrica ens durà grans conseqüències negatives per al territori, especialment per al món rural. A més, no totes les zones rurals de Catalunya s'enfronten de la mateixa manera a la sequera, i la consciència de les diferents realitats regionals és un fet que molts dels actors clau consideren altament rellevant per a comprendre els efectes presents i futurs de la sequera:

«És una situació molt preocupant. Jo soc una privilegiada perquè la zona de la Noguera Ribagorçana té reserves i embassaments, però hi ha altres regions que ho tindran molt més cru. A nosaltres ens afecta de manera especial ara perquè estàvem acostumats a sempre tenir aigua, però en altres zones la resiliència hídrica era una realitat de fa molt més».³¹

El 70% de l'aigua catalana va al regadiu, i un 20% a les ciutats i al turisme. Com recorda David Saurí «el gran consumidor d'aigua és la pagesia, per això quan hi ha sequera és la pagesia la que pateix».³² Malgrat tenir mecanismes per abastir a les persones i els usos humans, si no s'implementa més eficiència en els usos i més regulacions per al control, si no s'imposen restriccions i augmenta la consciència ciutadana, la sequera serà un gran problema en el futur.

b. La gran esclatxa entre allò urbà i allò rural

«Realment al món rural hi ha un dinamisme important i una font de dinamisme l'estan portant a terme moltes dones, de generacions diferents, així com el retorn de moltes noies al món rural després de diferents tipus de

---

28 Entrevista a Ricard Espelt.

29 Ibídem.

30 Entrevista a Mireia Boya. En el moment d'elaboració d'aquest estudi, Boya era Directora General de Qualitat Ambiental i Canvi Climàtic.

31 Entrevista a Esmeralda Rourera.

32 Entrevista a David Saurí.

formació».³³ El retorn volgut és una forma d'innovació important per mantenir el relleu generacional, però és la conseqüència d'un fenomen: la barrera entre allò que és urbà i allò que es considera rural s'ha barrejat d'una manera que ja no és senzill destriar què pertany a què. Abans, una persona rural era una persona que residia i treballava al món rural, on destinava la major part del seu temps. Ara, amb els èxodes de les persones joves dels pobles a la ciutat per motius de formació o millora de les seves expectatives laborals, i després del retorn a la ruralitat després de la pandèmia amb la flexibilització del treball, ja no és tan clar que residir al món rural et fa ciutadà rural o que pel fet de treballar en una ciutat passes a ser automàticament reconegut com a urbà. «*Quan parlem de ruralitat ho podem fer des de molts aspectes: no és el mateix el Pirineu que el Priorat, el Camp de Tarragona o Ponent*», recorda Vanesa Freixa.³⁴ Per això, cal que compreguem primer les diferències rurals per poder comprendre millor quins són els reptes als que ens enfrontem col·lectivament.

Algunes persones, com Rosa Cerarols, observen amb estima les transformacions del món rural, però també reconeixen que «*el món rural té moltes problemàtiques, sigui per la falta de valoració de la feina de pagès, per la crisi dels recursos o per la necessitat de repensar la manera com consumim*».³⁵ L'experta afirma que no cuidem el nostre paisatge ni la nostra pagesia, i que això ha generat una crisi enorme al món rural. Anna Roca, geògrafa de la Universitat de Girona, hi està d'acord: «*El món rural ja tenia moltes problemàtiques i reptes, i només li faltava la crisi de l'aigua*».³⁶ Un altre fet que s'ha de tenir en compte són les diferències territorials:

*«Al Pirineu ens sobra aigua, hi ha una part de Catalunya que està acostumada a això i li costa molt entendre que hi ha altres parts de Catalunya on falta. El món rural és diferent segons on vius, com a dona o com a ciutadana. Aquesta variable s'ha de tenir en compte. No és el mateix ser una dona de l'Ebre, que del centre, que de l'Empordà o de la Val d'Aran».*³⁷

David Saurí reconeix que la gran presència de la pagesia en el consum de l'aigua fa que «*quan parlem de restriccions s'encenguin els ànims i això fa que sigui complicat avançar en el pacte entre actors*».³⁸

---

33 Entrevista a Rosa Cerarols.

34 Entrevista a Vanesa Freixa.

35 Entrevista a Rosa Cerarols.

36 Entrevista a Anna Roca.

37 Entrevista a Mireia Boya.

38 Entrevista a David Saurí.

c. La crisi de l'aigua

Per a les crisis, de l'aigua o en general, tenim poca memòria. Les crisis vinculades a l'aigua tendeixen a ser visceral, passem de l'escassetat a l'excés. De cop no tenim aigua, o en tenim massa, i això condiciona la forma de gestionar-la. Tal com exposa l'experta Sandra Ricart, les crisis treuen el millor i el pitjor de la gestió de l'aigua, però no podem confiar en el fet que únicament les solucions tècniques resolguin els nostres reptes. Cal combinar i complementar la innovació i els avenços tecnològics amb el coneixement i l'experiència dels agents del territori, una simbiosi que ajudi a anticipar-se a la crisi comptant amb el suport de qui es veurà directament afectat per aquesta.³⁹

Per a molts experts la situació actual resulta alarmant i preocupant. «*Ens falta consciència política i a vegades ens desenfocuem amb el tema*», explica Isabel Salamaña.⁴⁰ Existeix un clar consens entre els experts que serà la petita pagesia la que es trobarà més afectada per les restriccions i les limitacions en l'ús d'aigua. Alguns càrrecs polítics, com Mireia Lozano,⁴¹ expressen la seva preocupació pel petit pagès de la fruita a la província de Lleida, i el perill que això porti a una pèrdua de la cultura i la tradició de la pagesia al territori per incapacitat de tirar-la endavant. La crisi de l'aigua és un problema de l'evolució de la teoria dels comuns, en paraules del periodista David Algarra, citat per Ricard Espelt, i que «*requereix una solució comuna per trencar les tensions existents entre recurs, gestió i beneficiaris*».⁴² I és que «*quan parlem de crisi tothom pensa que la seva part és la més important, i és normal, però hem de fer esforços per pensar què podem fer entre tots*».⁴³

Quan parlem de crisi hídrica, «*ens centrem massa en els reptes del futur i massa poc en la infraestructura i els equipaments d'aigua*».⁴⁴ El més important és veure què fem amb el recurs «aigua» i com el gestionem, utilitzem i gastem.⁴⁵ «*Un dels reptes més importants que tenim per davant és la modernització de la infraestructura, però, per exemple, al canal al qual pertanyo –la Noguera Ribargorçana– ja té un 90% de la seva infraestructura modernitzada*».⁴⁶

---

39 Entrevista a Sandra Ricart.

40 Entrevista a Isabel Salamaña.

41 Entrevista a Mireia Lozano.

42 Entrevista a Ricard Espelt.

43 Entrevista a Mireia Boya.

44 Entrevista a Anna Roca.

45 Entrevista a Esmeralda Rourera.

46 Ibídem.

Davant la gran crisi en la qual ens trobem, una «*crisi climàtica, una crisi de serres, és important que tinguem tot allò que recol·lecta controlat o no ho podrem recollir quan ens trobem al seu pic*».⁴⁷ La crisi de l'aigua té molt a veure amb les crisis cícliques que comporta el sistema capitalista, però no només ens podem centrar en una crítica al sistema en general: «*Cal aterrar en les coses més concretes, i una d'elles és que sense un impacte real en la regulació i la gestió de l'aigua per part dels governs front la gestió privada, no podrem aconseguir els objectius que ens hem marcat a l'acabar aquesta crisi*».⁴⁸ A més, en un context com aquest, cal que tinguem en compte totes les opcions que tenim a l'abast, entre elles l'aigua dessalada o la reutilització de l'aigua, per poc populars que siguin ara.⁴⁹

Alguns dels obstacles que trobem per trobar solucions conjuntes a la crisi de l'aigua no són tècnics ni governamentals. «*Les ciutadanes hem adoptat un rol de consumidores i els temes legals i burocràtics sobre l'aigua se'ns escapen, fet que fa que la participació estigui reduïda a únicament els coneixedors de la matèria*».⁵⁰ Aquest fet, a llarg termini, fa que l'articulació d'espais de cocreació siguin difícils de dur a terme, i que acostar les diferents parts interessades sigui complicat.⁵¹ En aquest context, «*l'administració pública és un element clau en la regulació d'aquest bé, que pot estalviar models per gestionar l'aigua seguint el model dels béns comuns*».⁵² En un sistema on «*el capital i el benefici econòmic estan per sobre de tot, és impossible regular i afavorir a tot el sistema*».⁵³

L'Estat espanyol, encara que es trobi greument afectat per la crisi de l'aigua en l'actualitat, està molt regulat i té un sistema molt modernitzat en comparació a altres estats europeus.⁵⁴ Tanmateix, hi ha algunes regions on aquesta modernització brilla per la seva absència, i remarca les diferències entre territoris i regions. Malgrat que les solucions individuals o sectorials són cada vegada més útils per respondre a la causa de la sequera, les necessitats i la competència pel recurs de diferents sectors econòmics –turístic, agrícola

---

47 Entrevista a Isabel Salamaña.

48 Entrevista a Mariana Valderrama. Cita original: «*Hay que aterrizar en cosas más concretas, y una de ellas es que, sin un impacto real en la regulación y manejo del agua por parte de los gobiernos ante la gestión privada, no podremos conseguir los objetivos que nos hemos marcado para terminar con esta crisis*».

49 Entrevista a David Saurí.

50 Entrevista a Mireia Lozano.

51 Entrevista a Ricard Espelt.

52 *Ibidem*.

53 Entrevista a Vanesa Freixa.

54 Entrevista a Esmeralda Rourera.

o industrial— requereixen la trobada de punts comuns, acords i consensos.⁵⁵ Però, en general, hi ha un problema que és molt més gran: la manca de consciència general sobre la rellevància de l'aigua en les nostres vides.⁵⁶ Hi ha una lectura sociològica d'aquest fenomen, que explica que estem massa acostumades, per una inèrcia, de viure en un sistema extractiu de màxims, però això ens podria portar no només a una falta de consciència de la dimensió de la sequera, sinó a no prevenir suficientment els nostres sistemes.⁵⁷ La resistència ciutadana baixant els nivells d'aigua és fonamental, però també hem d'entendre que aquesta resistència no resulta igualment practicable per a tothom.⁵⁸ Així, l'activista i investigadora Rosa Cerarols diu que «no estem prou malament encara», i que el nostre marge d'empitjorament, encara present, està alentir una resposta que podríem haver activat molt abans.⁵⁹

d. El dret a l'aigua, garantit?

Encara que Catalunya és un país garantista i, si mirem el pla general, tothom té accés a l'aigua, no sempre és en la qualitat ni quantitat necessària per dur a terme totes les activitats personals i professionals. Així, també hi ha molts grups de població que no gaudeixen de les mateixes condicions que la resta. Hi ha grups poblacionals al món rural, com ara la immigració en situació administrativa d'irregularitat que viu en masies abandonades on no tenen un accés constant a l'aigua i, encara que es tracti d'un nombre molt reduït de casos, segueix sent una problemàtica existent que necessita una resposta política.⁶⁰ En paraules de Ricard Espelt:

*«És evident que hi ha una gran desigualtat, també causades per les caracteritzacions topogràfiques del territori. Hi ha qui per circumstàncies estructurals té un accés més senzill a l'aigua, també perquè la determinació de l'ús de l'aigua té aquest component de gestió política que a vegades no té el mateix temps en tots els territoris. En algunes zones de Catalunya no hi ha consciència de l'impacte que generem a la resta del territori. Hem de tenir una visió més solidària i evitar les desigualtats en la manera com gestionem els recursos. Per això, cal una reconfiguració dels conreus actuals adaptant-los al clima».*⁶¹

---

55 Entrevista a Sandra Ricart.

56 Entrevista a Anna Roca.

57 Ibídem.

58 Entrevista a David Saurí.

59 Entrevista a Rosa Cerarols.

60 Entrevista a Mireia Lozano.

61 Entrevista a Ricard Espelt.

Ni tan sols al món urbà l'aigua és una garantia. Com explica Mireia Boya *«hem privatitzat l'abastiment d'aigua, li hem posat preu, i això vol dir que les persones més pobres no poden accedir al recurs en les mateixes capacitats que les persones riques»*.⁶² Tanmateix, reconeix que al món rural és on s'han patit les restriccions més dures, on hi ha hagut talls d'aigua a molts pobles i s'han construït instal·lacions per accedir a un recurs que es troba cada cop més en perill. Per reconèixer bé els drets hídrics i com garantir-los, no hem d'oblidar que la cultura de l'aigua és molt important. *«A casa meva no es llançava ni una gota d'aigua»*, explica Rosa Cerarols. *«Era un pecat! Ara amb la modernització ens pensem que l'aigua cau del cel i és gratis, però necessitem una cultura sostenible que permeti habitar cada un dels territoris»*. La investigadora i activista pensa que l'agroecologia és una bona eina, ja que parteix de l'adaptació, del manteniment eficient i de tècniques que podrien ajudar a pal·liar la sequera no només a Catalunya, sinó també a altres territoris que enfrontin problemes similars.⁶³ Per això, *«si no tenim solidaritat entre les diferents zones, no és irrealista pensar que en uns anys ens trobarem en una guerra per l'aigua»*,⁶⁴ que podem evitar amb previsió, estratègia i un model econòmic basat en la terra i la comprensió dels seus límits.

De moment l'aigua és un dret, però en el moment on l'escassetat comenci a ser flamant serà evident la necessitat de compartir-la, i aleshores serà quan poden venir els problemes, especialment socials i de convivència.⁶⁵ Posar comptadors, limitar el consum o impulsar tecnologies innovadores pot semblar un fet positiu, però també pot generar conflictes socials pels quals hem d'estar preparats, com ara lluites per l'accés a l'aigua o de quina manera repartim l'aigua i altres recursos escassos o amb risc d'escassetat, que han de ser planificats a llarg termini i amb la infraestructura necessària per aconseguir-ne una gestió justa i equitativa entre la ciutadania.⁶⁶ Tant en l'aigua com en alguns dels camps que hi estan relacionats, com l'alimentació, hi ha una vulnerabilitat extrema, que té grans afectacions sanitàries i de supervivència.⁶⁷ En aquest sentit, s'ha d'interpel·lar a aquells grups socials que històricament s'han sentit més abandonats, com la pagesia, per tal d'incloure'ls en la governança del propi recurs i el procés de reflexió sobre les solucions sistèmiques a la sequera.⁶⁸

---

62 Entrevista a Mireia Boya.

63 Entrevista a Rosa Cerarols.

64 Entrevista a Vanesa Freixa, entrevista.

65 Entrevista a Esmeralda Rourera.

66 *Ibidem*.

67 Entrevista a Anna Roca.

68 Entrevista a Isabel Salamaña.

Quan es parla sobre responsabilitats tampoc és senzill trobar un consens. Mentre hi ha partidaris de les administracions petites per impulsar accions més a prop de la ciutadania,⁶⁹ altres afirmen que hauria de ser el govern i la Generalitat qui impulsés una acció i estratègia contundent i coordinada entre totes les regions hídriques.⁷⁰ Tanmateix, la majoria dels actors clau entrevistats expressaven que el mandat hídric ha de ser cogestionat de manera coordinada entre tot el territori, per complex que sigui,⁷¹ i que tots els actors han de poder participar en aquesta acció.⁷² «*Ens hem d'acostumar a que no hi hagi ningú que lideri i que sigui un tema de governança [...] estem massa acostumats a jerarquies, però cal gestionar a microescala malgrat ser complicat*».⁷³ Cal voluntat política, encara que la política es trobi «*molt collada*» i «*mal repartida*» al territori que actualment està causant desequilibris enormes entre regions.⁷⁴

La gestió de l'escassetat de l'aigua al món rural català ens ha aportat molts aprenentatges, i «*hem avançat respecte a quinze anys enrere*», però necessitem molta més transformació dels sistemes de rec tradicionals:⁷⁵ «*Hem fet moltes coses però encara ens queden moltes coses a fer*». En algunes regions la sequera «*no l'hem patit prou, com al Pirineu*» i en altres llocs s'ha patit massa, i la ciutadania se sent poc escoltada i valorada.⁷⁶ Les diferències entre regions són, per tant, un fet sistèmic que afecta durament a les condicions tant de present com de reacció de les diferents zones del país.

Un dels elements que es destaca és que si bé s'ha aconseguit generar una visió més holística respecte a la connexió que hi ha entre l'aigua, els aliments i la provisió d'energia, encara costa veure l'aigua com un element completament connectat a tot allò que l'envolta.⁷⁷ Així mateix, no s'ha acabat de ser capaç d'actuar amb consciència, i ens deixem «*aclaparar per la discursivitat distòpica de l'extinció, fet que només ajuda a l'auge de la ultradreta*».⁷⁸ La modernització del regadiu ha estat un fet fonamental pel progrés i millora en

---

69 Entrevista a Mireia Lozano.

70 Entrevista a Esmeralda Rourera.

71 Entrevista a Ricard Espelt.

72 Entrevista a Mireia Boya i entrevista a Vanesa Freixa.

73 Entrevista a Anna Roca.

74 Entrevista a Rosa Cerarols.

75 Entrevista a Ricard Espelt.

76 Entrevista a Vanesa Freixa.

77 Entrevista a Anna Roca.

78 Entrevista a Rosa Cerarols.

la gestió de la sequera, però les preguntes que cal fer encara es troben al calaix: Cal modernitzar tipus de regadiu que, per clima mediterrani, potser no haurien d'existir?;⁷⁹ o per què no impulsem discursos ecofeministes centrats en valor com cuidar les persones i la terra?⁸⁰ Algunes altres posicions són més crítiques amb la resposta a la sequera, i malgrat el progrés respecte a la crisi anterior del 2008, Esmeralda Rourera critica la criminalització del món rural o l'abandonament dels boscos.⁸¹ Per la investigadora Anna Roca la gestió ha estat pèssima, i no la valora gens bé.⁸²

e. Què és, en realitat, la crisi de l'aigua?

L'absència de l'aigua té efectes en tots els estrats de la nostra societat, i és per això que no és fàcil determinar quin és l'origen d'aquesta crisi. Per algunes expertes i servidores públiques, com ara Mireia Lozano, Eva Fiter o Mireia Boya, és una barreja d'un mal ús del recurs i del canvi climàtic. Per Ricard Espelt, en canvi, és un problema de manca de democràcia per a la gestió d'un recurs comú que hem privatitzat i gestionat en molt poques mans. Per Rosa Cerarols és l'exemple més clar d'una crisi de recursos.⁸³ Per Esmeralda Rourera és una crisi de model en tots els sentits, que comprèn des de l'agricultura, la societat, la joventut o el model.⁸⁴ A més, afegeix, «*la manca de model de política agrària i forestal fa que una burilla pugui cremar tota Catalunya*».

Per a Sandra Ricart, «*segurament l'inici de tota crisi és un canvi de patró, un desequilibri entre recurs i necessitat... L'antropització del cicle de l'aigua explica aquest desequilibri quan els recursos escassegen –en quantitat i/o qualitat– i les demandes no deixen d'augmentar... Diria que les crisis de l'aigua seran cada cop més complexes donada la seva naturalesa transversal i multiescalar: ja sigui per escassetat, excés o distribució, l'aigua acaba condicionant el desenvolupament de qualsevol activitat i necessitat de forma directa o indirecta*».⁸⁵

---

79 Entrevista a Mireia Boya.

80 Entrevista a Rosa Cerarols.

81 Entrevista a Esmeralda Rourera.

82 Entrevista a Anna Roca.

83 Entrevista a Rosa Cerarols.

84 Entrevista a Esmeralda Rourera.

85 Entrevista a Sandra Ricart.

La sequera actual és, per a experts com David Saurí, la més greu que hem tingut en moltes dècades, i és un resultat de la pròpia capacitat de resposta del sistema. «*Estem en una situació molt més dura que en la sequera del 2008, però ara estem més preparats per afrontar-la*».⁸⁶ El que és evident, més enllà dels diferents orígens, és que necessitem un sistema d'embassaments preparat per a qualsevol expectativa, i considerar totes les alternatives possibles.

f. La ruralitat en perspectiva de gènere

El punt central en aquesta recerca és la perspectiva de gènere que existeix al món rural en la vivència quotidiana de la sequera, però això no vol dir que sigui l'única població percebuda com a vulnerable al món rural i derivada de la sequera. Les condicions socioeconòmiques, la pertinença a un sector econòmic –especialment el primari i el secundari– o el grau d'especialització de les persones era assenyalat com un factor que explicava la seva posició en l'escala de vulnerabilitat.⁸⁷

Quan plantegem la pregunta sobre la diferència de gènere al món rural, emergeixen dues posicions: la de les persones partidàries d'assenyalar que sí, que hi ha una vivència diferenciada per raó de gènere al món rural; i les persones partidàries que aquest no és un eix explicatiu. Per a algunes dones la diferència per raó de gènere és un fet que sí que existia en el passat, però que amb la igualació de tasques i l'entrada de la dona al món de treball tothom fa la seva part en la gestió de l'aigua a nivell domèstic o professional.

La gran majoria però, afirma que, en menor o major mesura, la perspectiva de gènere és latent en la vivència de la sequera al món rural. Si bé hi ha hagut progressos cap a una igualtat en les cures, la major part de les tasques domèstiques les duen a terme les dones, i encara existeixen moltes contradiccions en l'ús de l'aigua en un context on no es considera un bé preuat.⁸⁸ Per exemple, hi ha dones que malbaraten l'aigua justament per dur a terme aquestes tasques de cures. La Mireia Lozano explica com a anècdota explicativa que en una situació va rebre una trucada d'una veïna queixant-se que una altra veïna estava rentant el carrer amb massa aigua.⁸⁹ En aquest sentit, també és important remarcar que el nivell socioeconòmic juga un gran rol en qui duu a terme les cures, ja que en alguns casos s'externalitza o potser no es valoren de la mateixa

---

86 Entrevista a David Saurí.

87 Entrevista a Ricard Espelt.

88 Entrevista a Rosa Cerarols.

89 Entrevista a Mireia Lozano.

manera.⁹⁰ En el cas de tractar-se de la cura de la terra, els homes són tradicionalment el grup més gran de propietaris, fet que fa que ells puguin ser els més afectats per les alteracions fora de casa.⁹¹ Tanmateix, això deriva d'un repartiment de rols per raó de gènere. En aquest sentit, cal entendre que si bé les dones no es troben en l'equació del sistema productiu sí que ho estan al reproductiu, i que això demana accions tan contundents com els ajuts a la pagesia.⁹² Les dones al món rural sempre han estat molt invisibilitzades, en part per aquesta absència de capacitat de prendre decisions, però han estat les que han permès el sosteniment de la vida en moltes ocasions, inclosa la gestió de l'aigua durant la sequera, per molt que la seva regió mai s'hagi trobat en sequera extrema.⁹³

En casos de fenòmens meteorològics extrems, com ara onades de calor o altes temperatures, les dificultats que viuen les dones que es dediquen a la cura de la família o que assumeixen la major part de les tasques de cures es troba invisibilitzada.⁹⁴ Per això, quan parlem de respostes com ara refugis climàtics al darrere hi ha un discurs feminista de fer que les cures també siguin sostingudes pel sistema.⁹⁵ Com afirma Rosa Cerarols:

*«Les dones encapçalen lluites sense dir-ho, resistències i resiliències diàries que ens permeten seguir sostenint la vida. Al contrari dels homes, les dones no ho expressen en clau de lluita, potser això és el que les manté en la penombra. En lloc de dir "hem de guanyar" les dones diuen "ep, cuidem", fet que està molt més vinculat a les cures i allò que ens ha de sostenir, com ara els aliments o l'aigua [...]. La lluita de les arrosseres de l'Ebre, les pastores del Pirineu Axial o les pageses de Girona i la Catalunya Central. Hem de tenir molta sensibilitat amb la terra i no carregar-nos la mamella».*⁹⁶

El que queda palès entre la majoria de les expertes és la necessitat de feminitzar la visió del món rural. *«Les tribus originàries tenien un respecte per la terra, que l'entenien com a mare, i a nosaltres ens falta*

---

90 Entrevista a Ricard Espelt.

91 Entrevista a Mireia Boya.

92 Entrevista a Mariana Valderrama.

93 Entrevista a Esmeralda Rourera.

94 Entrevista a Mireia Boya.

95 Ibídem.

96 Entrevista a Rosa Cerarols.

aquesta perspectiva per aprendre a cuidar-la».⁹⁷ En aquest sentit, Freixa convida a canviar la nostra cosmovisió i començar a entendre el món dels valors de la regeneració i el respecte, vinculades a sensibilitats i valors ecofeministes. I s'ha de fer de manera transversal, a partir de la corresponsabilitat, del diàleg natural i de comprendre la natura com una entitat amb qui relacionar-nos, no únicament com una font de recursos.⁹⁸

El govern de la Generalitat de Catalunya porta anys eixamplant la sensibilitat de les seves polítiques en perspectiva de gènere. Tanmateix, i si bé aquests esforços són remarcables, encara queda molta feina per fer cap a una política de l'aigua en perspectiva de gènere. Com explica Ricard Espelt, «és un problema complex que no té una solució fàcil», i que requereix d'una interdisciplinarietat i un creuament de perspectives entre el cos d'enginyers, científics naturals i socials que no sempre és senzill de gestionar.⁹⁹ En la gestió de temes hídrics és l'Agència Catalana de l'Aigua la que té el mandat, però els debats entorn de l'aigua han de ser cocreats i discutits des de tots els actors per tal de potenciar un diàleg.¹⁰⁰ En el camp de les cures, és necessari acostar els serveis al món rural i fer que les persones que habiten aquestes regions se sentin molt més interpellades i escoltades per les institucions, especialment les dones, que històricament han estat invisibles als ulls de la política pública.¹⁰¹ Per aquest motiu, autores com Esmeralda Rourera defensen la necessitat d'un pacte sobre el que volem i el que tenim en el sector de l'aigua. A partir d'aquestes reflexions de Roureda en va sorgir la proposta de l'apartat G que s'exposa a continuació. És necessari comprendre que les persones del món rural han de ser escoltades i tenen sobirania. També és important que, quan fem polítiques públiques dirigides a dones del món rural no ens deixem emportar per assumpcions del que pensem que serà millor per a elles, sinó que escoltem i procurem comprendre quines són les prioritats de les seves agendes.¹⁰²

g. El component místic i espiritual de l'aigua

Més enllà del component de vida lligat a l'aigua, existeix un component místic o espiritual. Com explica Eva Fiter,¹⁰³ «*sempre explico als meus fills que l'aigua és la beguda més guai del món [...] L'aigua és paisatge, el seu soroll m'encanta, em transmet pau i tranquil·litat*». Malgrat aquesta visió de calma, l'Eva també expressa

---

97 Entrevista a Vanesa Freixa.

98 Entrevista a Ricard Espelt.

99 Ibídem.

100 Entrevista a Ricard Espelt.

101 Entrevista a Vanesa Freixa.

102 Entrevista a Mariana Valderrama.

103 Entrevista a Eva Fiter.

que l'aigua pot ser molt violenta, desborda camps i els inunda si vol, però és part de la nostra interacció amb aquesta i cal que comprenuem els seus ritmes.¹⁰⁴ L'aigua és un element extremadament lligat a la nostra supervivència, però que també posa de manifest la pèrdua de la dimensió espiritual i ecològica de les persones:

*«No ens adonem de la dimensió ecològica de les coses ni tampoc de la brutal desnaturalització que hem patit al llarg dels segles, on la nostra cultura ibèrica ha quedat completament desconnectada de la cosmovisió que ens fa conscients del que ens envolta».*¹⁰⁵

Per l'autora, l'augment de temperatures ha fet que ens trobem en situacions com les de l'aigua on, com que no som capaces de valorar-la, no som capaces de cuidar-la. Per això, ens falta comprendre'ns a nosaltres mateixos com a part del medi, no com als seus controladors:¹⁰⁶ *«L'home ha intentat canalitzar aigua per controlar-la, per garantir que segueixi funcionant i modular el medi als seus interessos, però no hem comprès la necessitat de cuidar-la, d'escoltar al medi ambient i entendre el que ens diu i durà».* Per això, hem de tornar a ser conscients que l'aigua no és substituïble, i és una companya de viatge que necessitem sempre.¹⁰⁷ La reconexió amb la natura i la comprensió dels nostres ecosistemes com a espais vius i de diàleg va ser una de les coincidències de molts dels actors clau, que no només ho veuen com a un pas necessari per al sector de l'aigua, sinó imprescindible per a l'harmonització de les nostres vides amb el territori.

h. Perspectives de futur

Les perspectives de futur de la sequera són complicades.¹⁰⁸ La majoria de les visions dels actors clau són pessimistes, i consideren que l'acció necessària per arribar a un estat de consciència respecte a la situació actual a temps per fer alguna cosa al respecte. Per exemple, al poble de naixement de la Mireia Boya, Sent Gaudenç, ja fa anys que es paguen moltes multes per excés de consum d'aigua, i això la preocupa perquè, que existeixin les multes, vol dir que no només hi ha un mal consum per part de la ciutadania, sinó una falta

---

104 Ibídem.

105 Entrevista a Vanesa Freixa.

106 Entrevista a Ricard Espelt.

107 Entrevista a Sandra Ricart.

108 Entrevist a Esmeralda Rourera.

de solidaritat amb la resta del territori.¹⁰⁹ O en algunes localitats de Catalunya, i en alguns entorns socials i polítics, les restriccions d'aigua als domicilis encara es perceben com una mesura extrema i sense justificació, al mateix temps que altres sectors econòmics i empresarials no estan fent cap canvi o no fan els esforços necessaris per reduir el seu consum. Així, Anna Roca apunta que no ens tornarà a passar com al 2008 perquè vam aprendre alguns mecanismes per respondre a la sequera, però sí que en els propers anys el país patirà crisis hídriques molt més sovint i amb una gran debilitat per gestionar-la si no som capaços de fer que la nostra capacitat regenerativa sigui major que el nostre consum,¹¹⁰ fet que ara és completament desproporcionat.¹¹¹

Un dels reptes sobre la gestió de l'aigua i el món rural és la governança. La governança de l'aigua s'hauria d'expandir molt més enllà de les directrius polítiques i tècniques,¹¹² i la majoria dels actors asseguren que el conjunt de la ciutadania i grups més afectats haurien de tenir un pes major en la presa de decisions, especialment des del món rural. L'ecosistema del món rural català té la capacitat de resiliència davant dels impactes de la sequera, i podem preveure i prevenir els reptes que tinguem al davant, però cal una estratègia contundent que permeti garantir l'habitabilitat del món rural per als propers anys, i això no es pot fer sense cogovernança.¹¹³

i. L'espai en blanc

Hi ha un espai en tota entrevista que és l'espai en blanc, el lloc on cada participant pot posar de relleu allò que considera cabdal pel tema que ocupa l'estudi. En aquest apartat es recullen algunes de les reflexions dels actors clau:

- Ricard Espelt: *«Per sort, el món rural són persones amb un gran potencial de transformació que posen molt gra i cura al territori per fer escoltar la seva veu, Jo hi confio molt per ser una gran resposta als reptes que ens venen. Estem ben acompanyades, i donar veu a les dones és fonamental perquè són elles les que majoritàriament treballen en les solucions proactives del territori. No ens hem de limitar en pensar sinó impulsar i donar recursos a projectes, aquesta és la gran esperança pel món rural! Necessitem incorporar la perspectiva feminista al territori i centrar-nos en tenir-ne cura i no només fer-lo més productiu».*

---

109 Entrevista a Mireia Boya.

110 Entrevista a Anna Roca.

111 Entrevista a Vanesa Freixa.

112 Entrevista a Anna Roca.

113 Entrevista a Ricard Espelt.

- Vanesa Freixa: *«En general, penso que soc una realista pessimista. M'agradaria que es revertís aquesta manera de pensar i actuar per mantenir això tan preciós. Em fa patir la canalla, i penso que s'adaptaran i viuran la seva vida com la tindran, però no ho sé. Penso que vivim en un món molt negatiu i estem permetent que s'acabi la vida i comenci la supervivència. Anirem sobrevivint com podem i no serem capaços de revertir aquesta situació. Arribarà un moment on farem el que sigui per sobreviure, i això és problemàtic».*
- Rosa Cerarols: *«Un dels temes és que quan parlem únicament del món rural estem generant una distinció, posant en un calaix hermètic una sèrie de coses que no ho som. Hem de crear una interlocució o plantejar quines són les interrelacions entre allò que considerem rural i allò que no. Hi ha moltes maneres diferents de ser rurals, que tenen un funcionament urbà i que no podem encasellar com a dinàmiques urbanes. També tenim una interdependència entre les dues realitats que s'ha de tractar... però això és un fet estructural. És complicat entendre una cosa sense l'altra, i són zones borroses».*
- Eva Fiter: *«Tinc una amiga que va acollir uns nens sahrauís durant l'estiu que, quan van arribar aquí i van veure que baixava aigua per una aixeta es van quedar meravellats. No era normal per a ells, i és que nosaltres no som conscients que l'aigua potable o la que arriba a casa no és un dret que tothom tingui garantit. Flipaven amb les piscines! Crec que ens hem de preguntar més enllà del gènere, i veure quins factors afecten la disponibilitat d'aigua de tothom».*
- Isabel Salamaña: *«La disponibilitat de l'aigua serà un tema greu, que hem d'enfrontar. Penso que seria un error sectoritzar els territoris. Necessitem una visió global per actuar de manera local, en el sentit ben entès de la paraula. Hem de mirar com repartir de manera adequada entre tots els territoris, no en "contra de" sinó "a favor de". En batalles climàtiques, o guanyem tots o no guanya ningú. Em sembla que el món rural se'n sortirà si treballa de manera conjunta i si el món urbà escolta els territoris. La guerra de l'aigua no passa per confrontar, sinó per dialogar».*
- *«No ho hem d'enfocar tot parcialment, però ens cal comprendre que aquesta és una crisi global. La tesi del món rural surt als anys 1990 i aquest ha estat un punt de vista interessant, que no deixa d'estar lligat al mateix temps amb un punt de vista polític i amb una recerca en el camp de la dona».*

- Mariana Valderrama: *«Si fem una projecció del futur que volem, tal vegada gestar punts comuns i buscar el que volem, de les nostres vides, crear comunitat i emprendre accions comunals per disputar a nivell polític, té més sentit. Quan la nostra veu es torna una i allò personal esdevé polític, podem deixar de jugar en vides solitàries i passar a formar part de l'experiència ambiental col·lectiva. Imaginar el territori ha de passar per la imaginació com a desig i potencial polític de les dones».*¹¹⁴
- Mireia Lozano: *«El meu municipi és un dels únics que no té contadors, tots els veïns paguen el mateix per l'aigua [...]. És un deure força important amb l'equip de govern on treballar per remodificar i no deixar de banda la situació en la que estem en la crisi climàtica. Que a efectes pràctics, encara que no ho notem no vol dir que no sigui una realitat».*

---

114 Traducció de l'edició. L'original: *«Si hacemos una proyección del futuro que queremos, tal vez gestar puntos comunes y buscar lo que queremos de nuestras vidas, gestar comunidad y emprender acciones comunales para disputar a nivel político tienen más sentido. Cuando nuestra voz se vuelve una y lo personal deviene político podemos dejar de jugar en vidas solitarias y pasar a formar parte de la experiencia ambiental colectiva. Imaginar el territorio tiene que pasar por la imaginación como deseo y potencial político de las mujeres».*

5

DONES RURALS

Aquesta recerca ha entrevistat un total de 30 persones, la meitat de les quals són dones del món rural català. Per tal de conduir la recerca, he entrevistat dones de totes les regions de Catalunya, amb la voluntat d'entendre, també, la diversitat d'allò que posem en la mateixa casella. Aquest capítol en mostra les principals observacions i històries amb la intenció de posar de relleu les seves perspectives i articular noves visions i narratives en la ruralitat catalana.

La perspectiva ecofeminista és una de les més difícils d'implementar, sobretot per la dificultat de mostrar-ne exemples concrets. Tanmateix, quan parlem de la relació entre la sequera i les vivències de les dones rurals, el que sembla un debat abstracte es torna en un debat arrelat al territori, on aspectes com la feminització de la natura, la feminització del camp, la desconexió entre la natura i les persones, la importància de qui duu a terme les tasques de cures o la manca de consciència de les opressions i les discriminacions es fa patent i palesa. Així, algunes de les entrevistades mostren com només van ser conscients de la seva ruralitat quan van anar a viure a Barcelona o com la seva vivència es trobava altament afectada per la sequera,¹¹⁵ fos per la seva residència i la manca d'accés a l'aigua¹¹⁶ o la relació

---

115 Entrevista a Maria Martí.

116 Entrevista a Ariadna Pomar.

directa de la sequera amb el seu entorn professional.¹¹⁷ També moltes, com ara la Pili Sanmartín expressen la sensació d'angoixa constant de «*no saber si tot s'assecarà*» i el neguit que aquesta situació comporta.¹¹⁸

En aquest capítol recollim algunes d'aquestes respostes, declaracions i històries amb la voluntat de posar de relleu allò que les dones rurals senten, veuen o valoren sobre el rol que juga la sequera a les seves vides. Les entrevistes a les dones rurals s'han dut a terme en format semi-estructurat, on s'ha esbossat una sèrie de preguntes que s'han repetit a totes però s'ha deixat espai per modificar o adaptar apartats per ajustar-ho al missatge que volien transmetre. Així, les entrevistes es formulen en quatre grans blocs –vegeu Annex: sobre el recurs, en la crisi de l'aigua, valoració de la gestió del govern i sobre el futur. Addicionalment, per aquelles dones que són mares o àvies, s'ha afegit un apartat per preguntar sobre la seva relació amb la família i els fills/nets.

a. L'aigua és vida

Un fet que és completament compartit entre totes les dones rurals entrevistades és que l'aigua és vida. La relació entre aigua i vida ha estat no només un fet repetit en el context català, sinó que ja s'havia donat de manera majoritària en el cas d'estudi de Ciutat del Cap.¹¹⁹ Anna Bonet explica com «*en totes les èpoques històriques l'aigua és font de vida, base per a la vida de totes les societats. Com a mare també ho veig així*».¹²⁰ Una altra participant, la Maria Martí expressa:

*«Quan penso en aigua penso en lo riu. Quan vaig a Barcelona l'aigua és un factor que em falta al paisatge. L'Ebre és gran. Em porta emocions fortes, el riu és una idea de lluita. Jo no veig l'aigua com l'altra gent veuria el mar. Jo quan penso en aigua no veig el mar, veig lo riu».*¹²¹

Altres dones relacionen l'aigua amb la tranquil·litat, com un símptoma que tot va bé, malgrat que també pot ser sinònim de desgràcia quan es presenta amb força i com a aiguats.¹²² «*És una necessitat, avui dia és una necessitat per a tot [...] ja no per a la salut, sinó per menjar: sense aigua no es rega, tampoc es fan*

---

117 Entrevista a Erina Wild.

118 Entrevista a Pili Sanmartín.

119 ROMANS, «Low-income women's lived experiences of the slow water disaster in Cape Town, South Africa».

120 Entrevista a Anna Bonet.

121 Entrevista a Maria Martí.

122 Entrevista a Ester Gomis.

*anar les gràcies... És una font de vida. Sense l'aigua no hi ha res».*¹²³ Però també és font de destrucció, de grans pluges i pot arribar a fer molt mal. «*És aquesta ambivalència del que és font de vida i destrucció a la vegada*».¹²⁴ L'aigua és tan essencial que «*es nota molt quan no hi és*».¹²⁵ «*He estat molt més conscient de la falta d'aigua aquí que quan he marxat. És un bé essencial i em fa molt mal gust que, per pràctiques capitalistes excessives, no valorem l'aigua com a tan essencial com mereix*».¹²⁶

b. No totes les regions tenen la mateixa disponibilitat d'aigua

Hi ha diferències abismals entre regions hídriques a la Catalunya rural: mentre algunes regions es troben frontalment amenaçades per l'absència d'aigua o la seva escassetat, altres continuen gaudint d'un consum aparentment il·limitat. Això genera tants problemes entre les diferents àrees com diferències en les solucions i propostes per al món rural. Comprendre la complexitat rural catalana és un pas clau per garantir un accés equitatiu a l'aigua.

Anna Bonet revela que a Peramola la gent viu amb la idea que sempre tindrem aigua,¹²⁷ i l'absència de restriccions no ajuda a millorar aquesta idea. En canvi, altres regions, amb les restriccions per la fase d'emergència, potser tenen aigua per beure, però no per regar. «*La disponibilitat de l'aigua depèn de cada zona o de cada projecte concret, però en tot cas és un recurs que no s'aprofita com es podria. Hi ha un gran problema de malbaratament i ineficiència per falta d'inversió i consciència*».¹²⁸ Per a aquelles persones que tenen una extensió agrària petita la disponibilitat d'aigua no és tan gran com per a aquelles persones que conreen varies hectàrees o que practiquen la transhumància. Algunes persones, com la Fiona Sabatés, creuen que «*tenen l'aigua que necessiten perquè tampoc en gasta més*»,¹²⁹ però en canvi d'altres consideren que les restriccions són extremades per a la realitat de la seva zona, que té prou aigua per a les necessitats de la regió.

Si preguntem sobre la disponibilitat d'aigua per treballar la terra, en canvi, la resposta és diferent. Moltes dones rurals que es dediquen al sector agricultor han hagut d'abandonar terres per la impossibilitat de tre-

---

123 Entrevista a Teresita Alfedez.

124 Entrevista a Pili Sanmartin.

125 Entrevista a Fiona Sabatés.

126 Ibídem.

127 Entrevista a Anna Bonet.

128 Entrevista a Erina Wild.

129 Entrevista a Fiona Sabatés.

ballar-les o regar-les com cal. Com explica la Maria Martí,¹³⁰ *«abans si no plovia no passava res, no hi havia molèstia, però ara sí que n'hi ha perquè l'aigua està regulada i, si no s'avisava a temps, les collites s'han de deixar»*. La Laia Angrill, dona rural d'Oliana, explica que a la seva zona estan millor que a altres, però que tot i així la implementació de mecanismes preventius ha costat d'arrelar:

*«Quan van tallar regadiu no ens van tallar, ens van aconsellar que no es gastés tanta aigua, però no tothom ho ha fet [...] Comparat amb companys agricultors, estem prou bé, per respecte no ens passem, però el que passa és que el menjar del bestiar ha pujat el preu i els camps que no tenim a nivell de regadiu són un desastre, el que fa que sigui una situació bastant forta».*¹³¹

Moltes de les participants mostren una actitud resignada amb la seva disponibilitat hídrica, amb una certa sensació d'alleujament pensant que *«no són la regió que està pitjor»*. Tanmateix, quan aprofundim en la situació de cada participant veiem que ja han posat en marxa alguna mesura extrema per fer front a la sequera, com ara abandonar terres, reduir la seva activitat empresarial o activar sistemes de rec d'emergència.

La Maria Costa ens explica que hi ha una resiliència que fa que sempre se n'acaben sortint, que fa pensar que les coses no sempre estan tan malament com podrien però la realitat és que durant el 2023 s'ha patit molt:

*«A la nostra finca matriu vam fer uns arrendaments amb una zona de rec que sembla més propera i assequible, el Canal Sagarra, era una bona inversió en canalització i rec eficient, una inversió gran però que havia de ser un creixement econòmic en la nostra activitat. El 2023, tanmateix, és com si no el tinguéssim, hem hagut de transformar l'obrador i ha estat molt crític».*¹³²

Moltes altres dones del sector primari han sofert aquest tipus de conseqüències: *«Hem patit molt per arribar a la collita i poder conservar els arbres»*, explica Ester Gomis, *«els arbres produeixen anualment però si perdo la collita perdo també els arbres, i per plantar-los cal esperar de cinc a set anys perquè produeixin*

---

130 Entrevista a Maria Martí.

131 Entrevista a Laia Angrill.

132 Entrevista a Maria Costa.

alguna cosa».¹³³ La pèrdua d'un arbre és, per tant, una pèrdua també en el llarg termini, de la qual és molt difícil recuperar-se.

c. La resposta a l'escassetat: què fer quan no es té aigua

Si bé la vida rural ja està plena de complicacions, en un període de sequera aquestes es multipliquen i barregen amb els nous reptes per l'escassetat de l'aigua. Experiències dures com la que segueix: «*Nosaltres ja anàvem en compte amb la quantitat d'aigua que gastàvem molt abans de la sequera, però ara sí que ens hem hagut de traslladar perquè a la masia on vivia no teníem accés garantit i el neguit era constant*».¹³⁴ I és que moltes vegades, per arribar a un estadi d'escassetat, abans hi ha hagut un malbaratament constant, sistèmic, que és necessari revertir:

«Alguns conreus de secà, com l'olivera, l'ametller o l'avellana, els hem fet de regadiu per comoditat i per la diferència productiva, per poder-nos guanyar la vida amb el que produïm. Per això, penso que la reflexió ha de ser més profunda: hem de valorar el sector primari, assegurar preus justos i acabar amb les dependències sistèmiques que fan que acumulem tots els problemes que ja de normal tindríem amb l'aigua, un recurs que, d'entrada, no tenim».¹³⁵

Per la majoria de les participants, la resposta a l'escassetat depèn de voluntat política, de cultura de consum i també de consciència social sobre el valor de l'aigua. «*Per a la majoria de les persones obrir l'aixeta no costa res, i pensen que ja se n'encarregaran les persones encarregades*».¹³⁶ Si bé les competències estrictament de govern pertanyen a l'Agència Catalana de l'Aigua (ACA), «*és cert que hi ha moltes finques privades, molts espais on no pots arribar ni controlar el que hi passa*».¹³⁷ La gestió de l'escassetat de l'aigua porta una angoixa constant:

«Una decisió política podria haver canviat totalment la nostra experiència de la sequera. Fa uns anys ens vam confiar en el fet que plouria i nevaria a l'hivern, i es va continuar malbaratant aigua de manera escandalosa. Si haguéssim gestionat a dos anys vista...».¹³⁸

---

133 Entrevista a Ester Gomis.

134 Entrevista a Ariadna Pomar.

135 Entrevista a Erina Wild.

136 *Ibidem*.

137 Entrevista a Erina Wild.

138 Entrevista a Maria Costa.

Hi ha problemes, per tant, que s'haurien pogut preveure, però la dificultat de mesurar com afectarà una sequera o la difícil consciència d'urgència en el camp de l'aigua van fer que no es prenguessin totes les mesures necessàries després de la sequera del 2008 i, segons investigadores com Rosa Cerarols o Anna Roca, que s'hagi arribat a la gravetat de la situació actual. Així, alguns han procurat romantitzar la vida al camp i d'altres explicar-ne les seves dureses, però si la situació no canvia en els mesos que venen «*haurem d'abandonar terres i no estar a la zona, s'incrementaran els preus i les persones tindran més dificultats per arribar a aliments de qualitat*».¹³⁹ La sequera també ha reduït la capacitat adquisitiva i d'inversió dels petits agricultors o ramaders, i s'està observant una tendència a concentrar les terres a mans de grups inversors de granges de porcs i vaques que, segons algunes de les dones rurals entrevistades, són una de les màximes expressions de la capitalització silenciosa del camp i el món rural.

Una altra de les qüestions que segueixen sent un obstacle és que algunes de les mesures per ajudar al sector primari o a iniciatives al món rural no arriben als seus principals usuaris. Així, Carme Plana explica que el Departament d'Acció Climàtica oferia alternatives per facilitar aigua als animals perquè no es morin de set però molts dels seus companys ramaders no coneixien la notícia.¹⁴⁰ A vegades, però, no hi ha solució davant l'escassetat, i si fallen els mètodes habituals no es pot agafar aigua d'enlloc més, i les barreres de preus, transport i manteniment són molt altes.¹⁴¹ «*Per cuinar sempre es poden comprar garrafes, esperar-nos més a rentar la roba o dutxar-nos amb una palangana per no malbaratar aigua*»,¹⁴² però en altres ocasions «*l'aigua no me la puc inventar, i això suposa una angoixa molt gran*».¹⁴³

d. La sequera que ressona: memòries i records de l'anterior

Totes les dones entrevistades van viure la sequera de 2008. Tanmateix, en tenen vivències i records diferents. Per tal de comprendre la realitat que l'aigua juga al seu imaginari personal, es va preguntar a les persones entrevistades quin era el seu record més recent de la sequera.

Algunes dones recorden episodis on veuen, des de casa seva o el seu entorn proper, com l'aigua començava a escatimar. També hi va haver algunes participants que van mencionar els temors que havien tingut

---

139 Ibídem.

140 Entrevista a Carme Plana.

141 Entrevista a Ester Gomis.

142 Entrevista a Teresita Alfedez.

143 Entrevista a Pili Sanmartin.

durant altres episodis de crisi, com ara el temor als focs i a no tenir prou aigua per apagar-los, especialment durant l'estiu.¹⁴⁴ Un dels moments més durs que recorda Ariadna Pomar era «*el mentrestant*», aquell moment entre el maig i el juny, «*on penses que potser aquest any plourà però on, lentament, et vas adonant que els arbres s'assequen i que l'estiu cada cop serà més llarg, ocupant alguns mesos de tardor, on tampoc plourà*». ¹⁴⁵ Aquest moment el recorda especialment angoixant. La Núria Madeo i moltes altres dones rurals afirmen que, fins aquest estiu, no s'havien preocupat com ara de la gravetat de la sequera.¹⁴⁶

En algunes de les zones més escasses, com ara l'Empordà, la percepció és que la vegetació s'ha adaptat molt i, potser per això, la sensació de sequera no és sempre tan present com en altres territoris.¹⁴⁷ Camps recorda que la primera vegada que va veure el riu Ebre va pensar que allò era un riu de veritat: «*Mai havia vist un corrent d'aigua tan abundant en un entorn proper. A altres llocs fora de Catalunya sí, però no a casa nostra!*». ¹⁴⁸ La majoria de les dones recorden tenir una consciència alta sobre la seva relació amb l'entorn degut a la seva activitat professional, la de les seves famílies o les professions que les han envoltat en els últims anys de vida. Una de les participants més joves, Laia Angrill, recorda de petita, al 2008, durant la sequera, estar a casa a la terrassa, veient els camps secs, sentint la xafogor, i veient el seu pare profundament preocupat.¹⁴⁹ El risc d'incendis i els possibles desastres naturals que poden desencadenar eren una de les seves majors frustracions, i ella va entendre aleshores la gravetat de la manca d'aigua. L'Ester Gomis també recorda un episodi dur de quan era jove:

*«A la dècada de 1980, crec que era el 1986, quan era joveneta hi va haver una gran sequera. A casa teníem avellaners de secà i vam haver d'arrancar-los tots i plantar ametllers que no necessiten tanta aigua i canviar de cultiu. Els avellaners es van morir al cap de poc».*¹⁵⁰

---

144 Entrevista a Anna Bonet.

145 Entrevista a Ariadna Pomar.

146 Entrevista Núria Madeo.

147 Entrevista, Clara Camps.

148 Ibídem.

149 Entrevista a Laia Angrill.

150 Entrevista a Ester Gomis.

Altres dones, com que venien de zones més pròsperes i amb major concentració d'aigua, no recorden episodis clars, o només tenen records lligats a familiars i fills que viuen en altres àrees de Catalunya.¹⁵¹ Mentre vivia a Madrid, al 2005, l'Eva Fiter recorda treballar pel Consorci del Montseny i anar al Congost de Mont Rebei: «*El vaig conèixer com ara, sense aigua, i em va impactar. Ens vam quedar enfangats i va ser el que més em va sorprendre, el baix nivell de l'aigua. Potser no era la primera vegada que vaig veure res semblant, però sí la que més soc capaç de recordar*».¹⁵²

e. Emocions, reaccions i frustracions

Durant les sequeres es passen per diferents fases i moments, alguns més marcats per les emocions que altres. Moltes participants van trobar aquesta part la més complicada de l'entrevista, ja que a vegades les emocions es presenten de manera barrejada i contradictòria i costa molt destriar quina és la sensació que pren més força. Per Anna Bonet, la ràbia i la impotència davant les constants demandes d'assistència per renovar la seva infraestructura són les emocions que més recorda. Per l'Ariadna Pomar és la sensació de «*fragilitat i vulnerabilitat, de desesperança i preocupació pel que hi ha ara i pel que vindrà*».¹⁵³ Així, la participant expressava que «*no podem crear pluja però sí que podem millorar i reforçar els nostres sistemes de captació*».

Per altres participants, l'ecoansietat és un problema latent que les fa sentir encara més a prop del col·lapse i les fa sentir que si les coses no canvien,¹⁵⁴ entrarem en un punt de no retorn que ens farà sentir en constant perill. La Clara Camps explica que en ple 2023 se sent pitjor, perquè abans de la sequera ja es va limitar el consum i es va inculcar un estalvi d'aigua a nivell de casa seva, però ara que té més consciència i la pluja va a menys, està preocupada pel que vindrà:

*«La situació actual és insostenible. És evident que és una crisi climàtica i que ens en veurem molt afectats, però a vegades no saps què pots fer ni com no sentir-te amenaçat. Sento molta impotència perquè la meua acció és molt limitada, i per molt que jo personalment posi mesures parlem d'un repte col·lectiu. Res del que faig és suficient, i sento molta frustració i indignació perquè no hi ha prou iniciativa. No estem activant eines reals que ataquin el problema d'arrel».*¹⁵⁵

---

151 Entrevista a Teresita Alfedez.

152 Entrevista a Eva Fiter.

153 Entrevista a Ariadna Pomar.

154 Entrevista a Marta Ruiz.

155 Entrevista a Clara Camps.

En aquesta mateixa tònica, la Maria Costa explica que fa mesos que té una angoixa constant per la incertesa de la situació que s'esdevindrà en els propers anys. Ella treballa amb varietats singulars i locals, que no hi ha gaire gent que les cultivi.¹⁵⁶ Això la fa enfadar molt, i sent moltíssima impotència:

*«Què estem fent? Hi una sèrie de gent molt mentalitzada i que fa un esforç important per poder aconseguir els nivells de consum que té, però hi ha un percentatge molt gran de persones i sectors que malbarata l'aigua, i això fa que sentis que el teu esforç no compta per a res».*¹⁵⁷

Una de les coses que més preocupa a dones rurals com la Laia Angrill és que no hi hagi producció de menjar suficient per a les vaques o per apagar incendis: *«Tinc la sensació que aigua per beure o per dutxar-nos en tindrem, però que el problema seran els grans consums de regadiu, que depenen completament de l'aigua».*¹⁵⁸ El patiment acompanya a les participants que més directament vinculades es troben amb la terra, i la preocupació pels mesos que vindran són constants. *«Potser haurem de reenfocar el nostre model de negoci, repensar el nostre projecte... el que més em preocupa és la possibilitat de seguir duent a terme la nostra activitat professional».*¹⁵⁹ D'altres expressen que senten una espècie de culpa cap a les properes generacions, que no podran veure espècies autòctones com els «aulivers» o els «avellaners»:

*«Poder tenir oli de les nostres olives amb el conreu d'aquesta mitja hectàrea no té preu. És un coneixement que, si el procés es trenca, deixa de tenir sentit. I és una llàstima que es perdi. A mi em sap greu, perquè jo he viscut aquest món».*¹⁶⁰

f. No –sempre– una qüestió de gènere

Un dels punts centrals d'aquest estudi és conèixer si hi ha un efecte del gènere en la gestió de l'aigua al món rural català. Les opinions de les diferents participants no es posen d'acord en aquest punt. Algunes dones d'aquests entorns rurals expressen que, si bé en el seu cas no es «nota» o no és manifestament evident, el gènere és una expressió de desigualtat que traspua en tota esfera de la vida d'una dona. Algunes, com ara Laia Angrill, pensen que el gènere ja no és un tema que afecta en el repartiment de l'aigua o les seves

---

156 Entrevista a Maria Costa.

157 Ibídem.

158 Entrevista a Laia Angrill.

159 Entrevista a Maria Costa.

160 Entrevista a Carmina Llaurador.

tasques al món rural,¹⁶¹ encara que reconeixen que en el passat aquest era un tema important que dividia les tasques d'una manera molt binària entre homes i dones. «*Si s'entén l'aigua com una cosa domèstica, com que en gran part aquesta esfera està gestionada per les dones, aleshores no tenir aigua fa que tinguem més teca aquí*», expressa l'Ariadna Pomar,¹⁶² però aquesta realitat cada cop és més històrica, més relacionada amb la vida de les àvies o les besàvies. Però com recorda la Maria Martí, «*qualsevol cosa negativa que passi al món, en la manera com es troba actualment distribuït, mentre hi hagi una jerarquia les dones sempre ho passarem pitjor*».¹⁶³ La majoria de les autores estan d'acord en el fet que l'estructura patriarcal és una de les principals raons per les quals les dones pateixen de manera diferenciada els efectes de l'aigua, però que la igualtat assolida en la major part de tasques professionals fa que la sequera sigui percebuda com un fet que afecta a tothom per igual, independentment del gènere.

Tanmateix, en el cas de la higiene íntima femenina i menstrual hi ha un consens clar: afecta de manera molt diferenciada a la majoria de les dones. «*Amb el tema de la menstruació per a les dones i persones amb úter és inevitable fer ús de l'aigua, i hi ha un biaix a l'hora del consum*».¹⁶⁴ Un biaix que s'intensifica quan s'utilitzen diversos elements per recollir el sagnat: «*Jo utilitzo la copa menstrual, necessito rentar-la sovint i sense aigua no podria fer-ho*».¹⁶⁵

Hi ha un punt que resulta contradictori, fins i tot incòmode, per a algunes dones. Si bé és cert que reconeixen que la crisi de l'aigua no mostra diferències inicials en la manera com afecta als homes o a les dones, remarquen que la sensibilitat que com a dones han explorat les fa més sensibles respecte a les alteracions de la natura. «*No sé com explicar-ho, no he parlat amb altres homes sobre el tema, però amb moltes dones sí, nosaltres som més sensibles a la cura de l'entorn, necessitem verd... potser va lligat a la necessitat de cuidar que se'ns ha imposat socialment*».¹⁶⁶ «*No sé per què, però noto que som més sensibles als canvis. Ens afecta més, o potser ho expressem més*».¹⁶⁷ Per a algunes, és un fet que depèn purament de l'edat o el

---

161 Entrevista a Laia Angrill.

162 Entrevista a Ariadna Pomar.

163 Entrevista a María Martí.

164 Entrevista a Clara Camps.

165 Entrevista a Eva Fiter.

166 *Ibíd.*

167 Entrevista a Marta Ruiz.

moment vital,¹⁶⁸ en el sentit que la manera de viure i estar en contacte amb la terra és més conscient a mesura que comprens la dependència respecte als seus recursos. «No sé si el gènere hi juga un gran rol, però sí que hi ha un element de quotidianitat, de contacte amb l'entorn, de presa de consciència de la rellevància del que t'envolta i la teva connexió amb la terra».¹⁶⁹

Hi ha un element que ja anticipava Rosa Cerarols en l'apartat 4.e «Què és, en realitat, la crisi de l'aigua?», que és la manera com tradicionalment s'ha educat les dones i la seva manera d'actuar derivada d'aquesta. «Les noies no s'han sentit mai protagonistes, el pare només va ensenyar a cuidar la terra al meu germà, i això fa que moltes vegades ens quedem fora de l'equació».¹⁷⁰ Per moltes participants a l'estudi, aquest element inconscientment forma part de la manera com les dones fem les coses, i també de com ens relacionem amb el món. En el tema de les cures totes les participants arribaven a un punt d'acord: malgrat els avenços en la igualtat de responsabilitats en les tasques, moltes d'elles segueixen caient en exclusiva en les dones i això, en última instància, suposa una càrrega que totes assumeixen en menor o major mesura. Tot i així, aquesta consciència no treu que la majoria també coincideixi en que la falta d'aigua afecta a totes les persones independentment del seu gènere. «Quan falta alguna falta a tothom, sigui per unitat familiar, poble o regió. L'escassetat afecta a tothom».¹⁷¹

Així, quan parlem de l'impacte de les vivències de l'aigua hi ha diferències en la relació de la sequera i el gènere, però també hi ha una coincidència en el fet que, davant de qualsevol desastre, les dones són sempre les que en sortiran més malparades.

g. La conversa pendent amb el govern i les institucions

La interacció amb el govern i les institucions és un dels punts més tensos de la manera com la sequera afecta les vides diàries de les dones del món rural. En aquest punt, existeix una gran disparitat entre els nivells de satisfacció de cada participant, malgrat que totes coincideixen en un punt: no es fa tot el que es podria.

---

168 Entrevista a Pili Sanmartin.

169 Ibídem.

170 Entrevista a Carmina Llaurador.

171 Entrevista a Fiona Sabatés.

«A nivell de governs t'adones que tot està una mica venut i que no sempre s'actua en benefici del territori», explica Anna Bonet, mentre recomana el documental sobre el Pantà d'Oliana i la seva història.¹⁷² Algunes, com la Laia Angrill, consideren que el contacte amb les institucions és «molt cansat, molt enrevessat i molt persecutori, sempre sospiten que fas alguna cosa malament, i no són gaire flexibles amb els marges».¹⁷³ A vegades, algunes accions no reben resposta, la qual cosa també et porta a no sentir-te motivada a pressionar més: «T'escolten i recullen les teves inquietuds, però al final tampoc canvia tanta cosa i acabes sentint-te cansada i frustrada. Són molt amables, però les coses no acaben passant».¹⁷⁴ A més, l'activisme pot resultar molt esgotador, i no sempre es té el temps i recursos necessaris per destinar a totes les causes.

Per la Clara Camps, «quan més allunyada i global és la política menys confiança em genera».¹⁷⁵ En alguns casos se senten deseparades, ja que no se'ls ofereixen alternatives ni respostes a les demandes que plantegen. En altres, «hi ha subvencions però sovint no arriben a tothom i només solucionen problemes puntuals».¹⁷⁶ Algunes de les participants, com Ester Gomis, formen part del sindicat Unió de Pagesos, i senten que, si bé tampoc és senzill aconseguir victòries, «som un espai on puc fer sentir la meva veu».¹⁷⁷

Un altre dels problemes que existeixen en la gestió de l'aigua són les competències. «Se sent moltíssima impotència quan parles amb diferents departaments i ells no poden fer una cosa o una altra. En casos puntuals i qüestions molt concretes et poden ajudar, però si l'acció requereix massa feina ja es complica».¹⁷⁸ Moltes vegades, al ser temes delicats que fan entrar en conflicte elements clau del territori, hi ha participants que expliquen que les institucions procuren ser el mínim de proactives possible.¹⁷⁹ A la Maria Martí li molesta que la sequera tregui els sentiments més dolents d'ella, i explica que «no pot ser que es vulgui fer un país, però que no s'entengui que el país és una terra».

---

172 REC Produccions Audiovisuals del Pirineu, «50è aniversari de la inauguració del pantà d'Oliana».

173 Entrevista a Laia Angrill.

174 Entrevista a Erina Wild.

175 Entrevista a Clara Camps.

176 Entrevista a Carmina Llaurador.

177 Entrevista a Ester Gomis.

178 Entrevista a Maria Costa.

179 Entrevista a Ariadna Pomar.

No li agrada desconfiar de la política, ni tampoc sentir que perd la confiança que es trobaran solucions, ni tampoc qüestionar el sistema institucional.¹⁸⁰ Hi ha una sensació compartida que les mesures es prenen «tard, de manera poc personalitzada i sense estar adaptada al territori».¹⁸¹ Al final de tot plegat, queda una sensació que existeixen dues velocitats al país i que «és la població catalana la que pateix les conseqüències d'un turisme desenfrenat que només aporta beneficis econòmics a algunes persones».¹⁸² Algunes participants més crítiques pensen que, en cas que es tinguessin més recursos des de les institucions, es malbaratarien perquè l'enfocament que es fa servir per adreçar reptes del món rural venen amb una mentalitat molt urbana, centrada en els problemes d'una manera determinada de fer. «El tema de les disputes s'ha de resoldre parlant amb les persones de la comunitat de regants, però també hi ha molts factors de relació personal que entren en joc, i a vegades no és tan senzill com denunciar els companys que veiem que no estan aplicant correctament la normativa».¹⁸³ Així mateix, algunes participants es queixen de la falta de transparència:

*«L'estiu passat hi va haver un vessament a prop d'Oliana i ens van dir que no podríem beure aigua, i vam haver de comprar garrafes per poder abastir-nos. Em vaig sentir una mica enganyada perquè, si hi havia hagut un vessament, com és que no es va mirar qui era el culpable? Era una empresa gran? Era el que se sentia dir al poble, però no s'ha investigat. Com a govern, ni la Generalitat ni la Diputació ni ningú ha buscat el que havia passat. Això em fa sentir enganyada».*¹⁸⁴

Per tant, encara queda una conversa llarga i complicada entre les institucions i els diferents actors del món rural català on s'ha de recordar i tenir en compte la seva excepcionalitat i escoltar què és el que els seus representants i actors necessiten per afrontar la falta d'aigua.

h. Solucions des de la bassa: accions per prevenir

Més enllà de la falta d'aigua sistèmica, un dels problemes més forts que tenim en matèria de sequera com a societat és que tenim un gran repte de malbaratament.¹⁸⁵ Un dels àmbits de millora que se situen en

---

180 Entrevista a Maria Martí.

181 Entrevista a Clara Camps.

182 Entrevista a Marta Ruiz.

183 Entrevista a Laia Angrill.

184 Entrevista a Teresita Alfedez.

185 Entrevista a Anna Bonet.

aquesta temàtica és que «des dels ajuntaments i la Generalitat s'han de dur a terme més d'estudis rurals i de paisatge, que ajudin a prevenir i tramitar polítiques públiques», explica Ariadna Pomar.¹⁸⁶ Altres participants proposen la creació d'una comissió d'experts i persones que treballin directament amb els temes tractats per traslladar la visió dels diferents territoris, per tal d'assegurar un coneixement en profunditat de la problemàtica a revertir.¹⁸⁷ A nivell general, hi ha un cert consens en el fet que cal penalitzar i retallar el malbaratament de l'aigua destinada a grans fortunes i indústries contaminants.¹⁸⁸ Per a la Maria Costa, el més rellevant és que no ens deixem de fer preguntes de com podem millorar les coses i elaborar estratègies molt més factibles i arrelades a les necessitats del territori.¹⁸⁹

La majoria de les participants entenen que la sequera serà un problema persistent a Catalunya, i que durant els propers anys només empitjorarà encara més si no s'apliquen mesures preventives i d'emergència. Ens cal escoltar el món rural, parlar amb pagesos, unions i representacions,¹⁹⁰ així com implementar mesures per reutilitzar l'aigua i conscienciar a tothom,¹⁹¹ sigui al món rural com al món urbà.¹⁹²

*«Si tenim una sequera persistent serà per les decisions polítiques, perquè tenim mitjans per no fer les coses com les estem fent. Hem de tancar camps de golf, obligar a fer sistemes de regadiu intensiu o tradicional i deixar de regar per inundació. A més, la manca de coneixement del món urbà dificulta molt les accions. Alguns dels càrrecs electes, fins i tot els més progressistes, no tenen ni idea de com funciona la natura. Això s'ha de començar des de l'escola, amb l'educació de la canalla».*¹⁹³

Aquesta sensació de poder estar fent molt més del que s'està fent ara és altament compartida amb altres participants. «Ens pensem que és un problema puntual, però en realitat és un problema que es podria allar-

---

186 Entrevista a Ariadna Pomar.

187 Entrevista a Maria Martí.

188 Entrevista a Núria Madeo i entrevista a Clara Camps.

189 Entrevista a Maria Costa.

190 Entrevista a Fiona Sabatés.

191 Entrevista a Ester Gomis.

192 Entrevista a Carme Plana.

193 Entrevista a Laia Angrill.

gar o es podria resoldre àmpliament amb voluntat política»,¹⁹⁴ i no fer com a l'anterior crisi del 2008, on «va venir la pluja i ens vam oblidar automàticament de tot el que vam patir». ¹⁹⁵ Com a mare i com a professional, l'Anna Bonet recorda que la consciència i l'acció són les dues grans eines que tenim per fer front de manera responsable a reptes monumentals com la sequera.¹⁹⁶

i. L'espai en blanc

Hi ha un espai en tota entrevista que és l'espai en blanc, el lloc on cada participant pot posar de relleu allò que considera cabdal per al tema que ocupa l'estudi. En aquest apartat es recullen algunes de les reflexions de les dones rurals entrevistades:

- Anna Bonet: *«Les persones del món rural també estem desconnectades de la natura. No ens en preocupem, i moltes vegades actuem com si visquéssim en una ciutat. Obrim l'aixeta i pensem que sempre hi haurà aigua. L'entorn i la natura explica moltes coses, cada cop tenim menys aigua però ens costa captar aquestes realitats perquè estem molt desconnectades. En els propers anys ho anirem captant, o això espero».*
- Ariadna Pomar: *«El que em preocupa i penso que ahora pot ser un tema d'estudi molt interessant són les lluites per l'aigua, especialment en zones com l'Ebre, on la importància del paper de les dones en les lluites també fan que es reivindicuin com a activistes de la comunitat. Penso que en aquest sentit hi ha molt a investigar i també a indagar en què suposa la tercera jornada laboral després de la professional i la domèstica com a activistes».*
- Maria Martí: *«Parlar em fa ser més conscient de les coses, i com que ho veus molt negre et fa plantejar moltes de les accions que he dut i duré a terme avui. Necessites explicar aquestes coses a vegades per adonar-te de la importància que prenen en la teva vida, en surto més conscienciada. Sento que del canvi climàtic se'n parla molt, però fins que no veiem el que pot arribar a ser ens costa imaginar-nos la seva magnitud des de les nostres vides en l'ara i aquí».*

---

194 Entrevista a Maria Costa.

195 Entrevista a Carmina Llaurador.

196 Entrevista a Anna Bonet.

- Núria Madeo: *«El que està clar és que queixar-nos ens podem queixar de moltes coses, però també ens cal fer autocrítica. Tots volem estiuejar, tots volem fer-nos una banyera, tots volem moltes coses però també hem de pensar quins canvis cal que fem per garantir que tots ens en sortim. Estem molt desvinculats de la natura i això fa que tinguem molt poca consciència. Quan parlem de temes d'aigua a l'escola, els altres pares pensen en aigua per dutxar-se i jo en regadius i aigua perquè no es morin els animals. Ens cal acostar perspectives».*
- Clara Camps: *«Si bé és cert que el gènere i la sequera tenen moltes coses en comú, el que ens falta és una perspectiva interseccional. Tu estàs obtenint diverses perspectives i és important que tinguem en compte la gran falta de consciència i problemes d'arrel que tenim. És un problema global i sistèmic, molt més gran del que ens imaginem».*
- Laia Angrill: *«Estem molt i molt desconnectats de la natura. Amics de la ciutat que han vingut a visitar-me m'han preguntat si una vaca fa llet sempre o se l'ha d'embarassar. Sembla una pregunta divertida, però és un problema greu. La gent no és conscient de com de separats estan de la realitat rural o natural, i això és bèstia. Es diuen barbaritats que, segurament, jo també diria d'un altre entorn que no conec, però en coses que afecten en el dia a dia, en el que has de menjar, és bàsic i de mínims».*
- Maria Costa: *«Tinc una petició per qui tingui les competències i pugui fer un esforç per endreçar-ho a nivell de país: busquem solucions a partir d'un mapeig i coneixement del territori, entendre què necessita cada persona a cada zona i garantir l'aigua de boca per a tothom, de la manera més sostenible, sense sacrificar altres activitats. Ens cal invertir per ser més conscients i més eficients en el nostre ús de l'aigua».*
- Carme Plana: *«Entenc perfectament la necessitat de tallar la disponibilitat d'aigua, però que a molts companys els facin reduir els seus conreus i després els camps de golf i hotels segueixin funcionant em sembla una injustícia aberrant. A mi se'm van ofegar dos cabirols, perquè no tenen accés a fonts naturals i s'han de buscar la vida. No podem seguir vivint d'aquestes a la realitat de tantes persones al nostre país».*
- Ester Gomis: *«Al final, el problema és la gestió de l'aigua, perquè tenim l'aigua que tenim i està a les nostres mans fer una cosa o altra. No hem de deixar que marxi, l'hem de reutilitzar i fer que doni tombs moltes vegades abans de fer que aquesta aigua entri al mar».*

- Carmina Llaurador: *«Jo crec que, quan parlaves de les dones rurals, en aquests últims anys hem viscut una transformació important: les dones rurals s'han convertit en urbanes. Vivim a prop de les grans ciutats i els nostres pobles s'han convertit, en gran mesura, en ciutats dormitori. El fet rural s'ha desdibuixat. Encara que trobem un petit retorn al món rural després de la pandèmia, és amb una mentalitat urbana».*
- Fiona Sabatés: *«Quan em van compartir l'entrevista vaig tenir ganes de fer-la perquè al principi no trobava la relació entre gènere i sequera. Sempre que penso en sequera ho relaciono amb el capitalisme, però és interessant donar-li una perspectiva de gènere a aquests temes».*

6

REVISIÓ DOCUMENTAL: ESTRATÈGIES I PROPOSTES

Aquest capítol se centra en els principals documents que es van formular com a resposta a la crisi de l'aigua per aportar accions en cas de sequera a Catalunya. Originalment, aquest capítol volia ser únicament una revisió del Pla de Sequera elaborat per l'ACA, amb la intenció d'observar les mesures o punts que s'han contemplat en relació amb les experiències situades de les dones rurals. Tanmateix, a causa de la rellevància d'altres tipus de manifestos per comprendre millor l'estat en el que es troba la ruralitat a Catalunya, s'ha decidit incloure també *L'altre món rural: reflexions i experiències de la nova ruralitat catalana*,¹⁹⁷ un manifest col·lectiu editat per Tigre de Paper. Per aquest motiu, aquest capítol combina una revisió de la principal estratègia de l'aigua a Catalunya acompanyada d'una revisió multidisciplinària del seu món rural, amb la intenció de situar-hi les vivències de les dones rurals i explorar quines oportunitats s'hi troben esmentades.

a. Pla de Sequera

L'estratègia mare de l'ACA en relació amb la sequera és el Pla de Sequera (PES), una estratègia especial d'actuació en cas d'alerta i eventual sequera. Segons la pròpia agència:

---

197 CERAROLS; NOGUÉ, *L'altre món rural. Reflexions i experiències de la nova ruralitat catalana*.

*«El Pla és l'instrument de planificació que preveu les regles d'explotació dels sistemes i les mesures que cal aplicar en relació amb la utilització del domini públic hidràulic i han d'activar-se un cop l'Agència Catalana de l'Aigua, atesos els indicadors establerts, declari formalment la situació d'alerta i eventual sequera. Té per objectiu donar continuïtat àgil i eficient des de la gestió ordinària o de normalitat hidrològica cap a la gestió de situacions de sequera i els episodis més crítics de manca de disponibilitat de recursos hídrics».*¹⁹⁸

Així, el PES assegura recollir les experiències i aprenentatges de sequeres passades i complir el mandat que es recull al Pla Hidrològic Nacional, concretament a l'article 27 de la Llei 10/2001. El PES té un sistema d'indicadors i llindars que recullen els diferents possibles escenaris contemplats i la manera com seran mesurades en cadascun d'ells, així com l'establiment de disposicions de caràcter organitzatiu i una revisió puntual. A la pàgina web on es concentra tota la informació es troben descrits els seus principals objectius:¹⁹⁹

- 1. L'establiment d'un sistema d'indicadors de les situacions de sequera per a cadascuna de les unitats en què es divideixen les conques internes de Catalunya.*
- 2. La definició de diferents escenaris de sequera, l'entrada i sortida dels quals es declara per a cada unitat en funció dels indicadors establerts.*
- 3. La previsió de les mesures de gestió dels recursos hídrics i de les demandes d'aigua, així com d'explotació dels sistemes per a cadascun dels escenaris definits.*

La pàgina redirigeix els usuaris a una sèrie de documents tècnics i justificatius que complementen el pla, on hi ha la memòria tècnica, la memòria econòmica, l'informe de sostenibilitat ambiental, la memòria ambiental i la resolució de l'òrgan ambiental. A nivell tècnic, per tant, es pot afirmar que el PES té una bona transparència documental, on la ciutadania pot accedir fàcilment als diferents documents oficials. Tanmateix, quan es comença a llegir i entrar en profunditat al text, es fa palès que només aquelles persones que tinguin un bon domini de les qüestions especialitzades podran comprendre i seguir correctament el contingut del document. L'excessiva tecnificació el fa un document adient per ser gestionat en les matèries d'enginyeria específica, però oblida, en el seu camí, i redueix l'estratègia a una sèrie de modificacions en la infraestructura i usos que no té en compte la gestió social de la sequera. Els altres documents que

---

198 Pla Estratègic de la Sequera, 2023.

199 *Ibíd.*

l'acompanyen segueixen la mateixa tònica, complementant la seva informació a nivell tècnic, administratiu i justificatiu. A més, la majoria dels documents tenen una antiguitat de més de tres anys, fet que fa que algunes dades no es trobin actualitzades a l'actual crisi de l'aigua i costi connectar els seus continguts als últims grans pactes climàtics a nivell global, europeu i estatal.

En aquest recull de documents, un dels que resulta més interessant pel tema que ocupa aquesta recerca és «Recomanacions per als municipis per a la redacció dels Plans d'emergència en situacions de sequera», elaborat al 2020, on es proposa una sèrie de mesures per acompanyar als municipis en la seva gestió de l'aigua. Es tracta d'un document complet i amb propostes pràctiques, però que ha d'anar acompanyat de mesures de pedagogia col·lectiva per ser capaços de traslladar la importància d'actuar urgentment en aquestes qüestions des de l'àmbit local. En aquest sentit, un altre document, anomenat «Recomanacions per a la redacció de Plans d'Emergència en situacions de sequera per als ens gestors de l'abastament d'aigua en alta» també camina en aquesta direcció, però troba els mateixos obstacles que l'anterior en la seva aplicabilitat.

Segurament a partir d'aquesta consciència de la dificultat comunicativa del PES, i en un esforç per acostar aquestes dades a la ciutadania, l'ACA ha desenvolupat el lloc web <www.sequera.gencat.cat>. En aquest portal es poden trobar diferents eines divulgatives sobre dades actualitzades de la crisi de l'aigua, com ara el semàfor de la sequera –una eina per mesurar l'estat actual de l'aigua– o un apartat de preguntes i respostes freqüents. A les xarxes socials també s'han multiplicat els esforços de divulgació en aquest 2024, fet que ha apropat a la ciutadania algunes de les dades a tenir en compte de cara a les restriccions. Aquest esforç suposa una ampliació de la voluntat informativa del servei, que acostia la ciutadania interessada a conèixer millor en quin estat es troba el país en termes hídrics. Tanmateix, encara és un servei molt primari que cal que es desenvolupi en la complexitat de les regions i dels actors implicats.

Malgrat tot, un dels punts més importants analitzats del PES per aquesta recerca és la manca de perspectiva de gènere del document. No només pel fet que no es parli d'una estratègia aterrada tenint en compte les interseccionalitats de tots els actors afectats, sinó també per la manca de perspectiva social del pla. En tot el document principal no hi consta cap vegada la paraula «dona» o «gènere», i el mot «rural» només apareix un cop com a adjectiu a la pàgina 95, i en funció d'adjectiu a la paraula composta «turisme rural». En aquest punt de la conversa, i tenint en compte les afectacions recollides en els anteriors apartats, és més que necessari revisar el document per incloure-hi una perspectiva de gènere interseccional a l'estratègia.

Si bé es pot veure que hi ha un esforç comunicatiu per arribar a la població general, i sent conscients de l'ambició estratègica d'aquesta iniciativa, es fa més que evident que necessita ser repensada per integrar d'una manera participativa a totes les parts implicades i, a la vegada, ampliar les seves sensibilitats socials, transversals amb perspectiva de gènere.

b. L'altre món rural

Si bé les estratègies són els documents oficials que ens permeten executar les prioritats i objectius dels països, hi ha esforços fora de les institucions que també busquen orientar l'acció col·lectiva dels habitants d'un territori. En el cas del món rural català, un dels esforços coordinats més importants en el manifest crític i d'anàlisi de la seva realitat és el llibre coordinat per Rosa Cerarols i Joan Nogué anomenat *L'altre món rural: reflexions i experiències de la nova ruralitat catalana*. Aquest llibre és un recull de textos d'Enric Mendizàbal, Bernat Lladó, Gemma Estany, Isabel Salamaña, Mireia Baylina, Federica Ravera, Vanesa Freixa, Ricard Espelt, Òscar Gussinyé, Erika Zarate, Oriol Porcel, Sergi Saladié, Jordi de San Eugenio, Oriol Serrà –Associació Micropobles–, Laia Batalla –Escola de Pastors i Pastores de Catalunya–, Emma Soy i Sergi Nuss –Ramats de Foc–, Associació de Dones del Món Rural, Col·lectiu Eixarcolant, Ajuntament de Rupià, Ton Lloret –Repoblem–, Marta Lloret –Caçadora de Masies–, Leandre Romeu –La Conca 5.1–, Cinta Farnós i Judit Monclús –Diàspora Ebrenc–, Júlia Viejobueno, Roser Oduber i Joan Vendrell (CACiS), Col·lectiu Konvent, Enriqueta Font, Spideralex, Kozzak –Calafou–, Saül Garreta –Reviure Solanell–, Marina Garcés, Itziar González, Roser Vernet –Centre Quim Soler–, Lluís Llobet –CAN–, Antoni Luna, Isabel Banal i Sara Boldú. Algunes de les persones mencionades han estat entrevistades com a part de les entrevistes amb actors clau –vegeu Apartat 4: «Agrària, ramadera, industrial, turística... i seca».

A diferència del PES, el recull de *L'altre món rural* té una gran perspectiva de gènere, i mostra un discurs emancipador i en positiu dels avenços que s'han dut a terme en els últims anys des d'aquests llocs. Així mateix, el llibre busca dotar de discurs propi el moviment existent al món rural català, sense oblidar els seus principals reptes i acostant a la població catalana, però també a tots els seus lectors, les experiències reals i molt diverses que existeixen al territori. Com expliquen els seus editors:

«Si bé ens cal afrontar grans reptes de primer ordre que ens interpel·len col·lectivament, tenim el convenciment que vivim uns moments especialment interessants i encoratjadors. La il·lusió i les expectatives que ara mateix detectem al llarg i ample del nostre àmbit geogràfic superen abastament les incerteses que hi puguem trobar. Per això, ens hem decidit a treure a la llum una

significativa mostra del que s'hi cou, una selecció d'experiències que s'acompanyen de reflexions temàtiques a cura d'especialistes que comparteixen amb nosaltres aquesta diagnosi».

El llibre es troba dividit en tres grans blocs. El primer bloc és el més acadèmic, on es recullen les lectures i experiències que investigadors i investigadores catalans han dut a terme entorn de la qüestió de la ruralitat. El segon bloc, amb el títol «Experiències», se centra en exemples concrets d'iniciatives que ja s'estan duent a terme a Catalunya. Finalment, l'últim apartat del llibre és una compilació de converses entre persones relacionades amb el món rural que reflexionen sobre aquestes qüestions des de la transdisciplinarietat i des de diferents punts del territori. Així, el llibre abasta una gran quantitat de temes, des del turisme, la digitalització, l'era posterior a la pandèmia de la Covid-19, la relació entre la natura i la cultura, l'agroecologia, l'economia social i solidària, la sobirania alimentària, el debat habitacional, els moviments activistes, la transició energètica, la geocreativitat i les arts, els mitjans de comunicació i la cultura local, el futur dels micropobles o les desigualtats persistents. Així, el món rural es recull com una realitat canviant i activa. En paraules d'Isabel Salamaña:

*«Les canviants mixtures de les activitats de l'eix temporal han donat lloc a una creixent diversitat i dicotomia d'usos i activitats a l'espai rural, amb predomini dels models de dependència exògena més que de desenvolupament endogen, amb una gran superposició i diversitat d'ocupacions, més propenses a viure del territori que amb el territori. Els trànsits en el temps assenyalen que els canvis en el món rural han anat acompanyats d'un continu moviment transprofessional i transocupacional».*²⁰⁰

Així, afegeix:

*«El problema del món rural és estructural i hi cal un diàleg generós per teixir coneixement i memòria del territori. Un diàleg en què l'agenda econòmica del país no se superposi un cop més sobre la vida dels pobles, en què les mirades no siguin sobre l'ús del territori sinó en saber que viure el territori vol dir conrear-hi vida».*²⁰¹

---

200 CERAROLS; NOGUÉ, *L'altre món rural. Reflexions i experiències de la nova ruralitat catalana*.

201 *Ibidem*.

Entre aquestes reflexions, la perspectiva de gènere té un paper molt rellevant, i apareix tractada en diferents espais del llibre. Un dels primers espais on apareix tractat de manera especial és el capítol de Mireia Baylina, «Retorn al món rural, gènere i poder local», que tracta sobre les dones que han marxat de la ciutat per motius laborals o formatius però han tornat. Entre algunes de les dades destacades, remarca:

*«Un estudi recent sobre la situació laboral de les dones de les àrees rurals de la Unió Europea conclou amb asseveracions ambivalents. Per una banda, destaca positivament el fenomen de retorn de dones formades amb projectes professionals i l'existència de dones preparades per ocupar posicions de gestió en negocis agroramaders i altres activitats empresarials susceptibles de crear ocupació; i assenyala un paper important de les dones en la gestió mediambiental, l'educació i els serveis, amb recursos per establir aliances socials i professionals. Per altra banda, també fa constar rèmores del passat no superades, com el fet que moltes dones treballadores encara no són visibles, o no de forma acurada, a les estadístiques oficials; que les dones encara participen molt en l'economia informal, i més que els homes; i que, malgrat les polítiques de gènere implementades des dels principis dels anys noranta en la política agrària i rural, la seva efectivitat és escassa».*²⁰²

Així, el capítol remarca com les dinàmiques de poder heretades de la repartició patriarcal dels gèneres segueix essent persistent en el món rural europeu, així com les possibilitats de les dones en aquests entorns. En aquest punt també s'aborden altres aspectes com la relació entre gènere, salut i agricultura o les desigualtats estructurals i violències silenciades que han patit les dones en aquest context determinat. Així, Baylina conclou que:

*«L'espai rural no és natural, és construït. Cal tenir una mirada crítica sobre el suposat ordre natural del funcionament de la comunitat i paisatges rurals. Les normes no escrites que regulen les relacions de poder entre homes i dones es produeixen i reproduïxen a través de les pràctiques quotidianes: en les formes de viure, en el mercat de treball, en la política local, en la família, en les actituds dels uns vers dels altres. Com que aquestes activitats tenen lloc en un context espacial, les normes són localment construïdes, és a dir, produïdes, reproduïdes i transformades».*²⁰³

---

202 FRANIĆ; KOVAČIĆEK, «The professional status of rural women in the EU».

203 BAYLINA, «Dones i tornada al camp: Protagonistes de les noves dinàmiques rurals a Catalunya».

A més, afegeix:

*«Més aviat convé aprofitar les posicions que ocupen en la política, l'economia i les societats rurals per engregar un procés emancipador que vagi cap a la corresponsabilitat dels homes, les comunitats i les institucions».*²⁰⁴

A continuació, també es remarca la presència dels feminismes en l'agroecologia, on la crítica a un sistema alimentari globalitzat injust també s'expandeix a la seva crítica patriarcal. En la proposta d'un canvi de valors i model per redistribuir el poder, coneixement i actors del camp té present el component d'alliberació feminista:

*«També qüestiona la divisió sexual del treball i reivindica un reconeixement just del treball productiu i reproductiu mitjançant preus justos a pagesos i pageses, una col·lectivització de les cures i una corresponsabilització dels diferents membres de famílies, organitzacions i comunitats en una nova visió del temps, no capitalista, i la cerca de condicions adequades de treballadors temporers, majoritàriament immigrants».*²⁰⁵

Així, l'article proposa treballar conjuntament per alternatives del model agrícola que incorporin la perspectiva feminista interseccional. Ricard Espelt, investigador com a part de les entrevistes a actors clau, també dedica un espai a la visió del món rural en perspectiva de gènere. Al seu capítol sobre economia social i solidària al món rural, Espelt recalca com:

*«La irrupció de l'economia social contemporània té una forta interconnexió amb els moviments socials de caràcter local i global que es produeixen al llarg del segle XX, alhora que es desenvolupa en esferes tan diferents com cultural, social, política, econòmica o interpersonal, i està formada per diferents col·lectius com classes obreres, camperols, dones, estudiants o grups ètnics. [...] Tanmateix, l'economia social i solidària i el cooperativisme no són espais lliures de discriminació i violència masclista».*²⁰⁶

---

204 Ibídem.

205 BAYLINA, «Dones i tornada al camp: Protagonistes de les noves dinàmiques rurals a Catalunya».

206 Entrevista a Ricard Espelt.

En aquest sentit, també es parla sobre la necessitat de feminitzar la governança del món rural en el capítol d'Òscar Gussinyé i Erika Zárate, impulsors de la cooperativa Resilience Earth, on expliquen que:

«Per aconseguir aquest canvi de paradigma, hem de generar uns canvis estructurals que desbloquegin els processos comunitaris i catalitzin la governança participativa, la qual requereix que:

- 1. la gent perdi la por de presentar-se com a càrrecs públics en un equip de govern;*
- 2. les comunitats transcendeixin la desconfiança cap als ajuntaments i es corresponsabilitzin de la gestió municipal;*
- 3. es millorin, modernitzin i col·lectivitzin les infraestructures de gestió municipal,*
- 4. es creïn estructures de monitoratge dels ecosistemes, les bioregions i les comunitats;*
- 5. el sector privat transcendeixi la responsabilitat empresarial i treballi des d'una perspectiva d'economia comunitària i regenerativa i,*
- 6. les administracions públiques comencin a treballar de manera transversal eliminant el treball per departaments, i que a més es faci amb una perspectiva de govern obert».*

El llibre, així mateix, recull un gran nombre d'iniciatives del món rural que també tracten la perspectiva de gènere i/o són liderats per dones. Així, el llibre destaca la tasca de l'Associació de les Dones del Món Rural, però també altres iniciatives com el Col·lectiu Eixarcolant, la comunitat energètica local de Rupià, la iniciativa Repoblem, l'Escola de Pastors i Pastores de Catalunya, la Conca 5.1., la diàspora ebrenca, el Centre d'Art Contemporani i Sostenibilitat El Forn de la Calç (CACIS), el Kovent de Cal Rosal, la Cooperativa Calafou o la revista Solanell. En el capítol de converses també s'ha tingut en compte la perspectiva de gènere i s'han donat veu a algunes de les pensadores i activistes rurals com Marina Garcés, Sara Boldú o Rosa Vernet. Així, el llibre revela algunes dades que és important ressaltar de cara a la nova forma que el món rural està prenent, i la manera com és recollida per les seves veus principals, evidenciant que el món rural no és una realitat homogènia ni els feminismes es poden liderar des dels seus espais. Aquest llibre deixa clar que un canvi en la ruralitat no només és necessari, sinó també possible i, de fet, ja està en marxa.

c. Un pacte hidrosocial pel món rural

El pacte o contracte social va ser la proposta filosòfica que, durant segles, va servir per afirmar la necessitat d'una entesa entre les persones que habiten un territori per garantir el seu benestar i supervivència. Amb

l'entrada a l'agenda de nous reptes compartits que cal gestionar en comú, també cal que repensem aquests pactes socials i veiem com encabir-hi aquestes noves problemàtiques i perspectives. L'ecologia, els recursos essencials com aigua, aire, foc i terra, seran cabdals per aquesta garantia de benestar que buscava el pacte social. Ja no hi ha manera de governar un context sense tenir en compte el seu entorn. Ens hem girat d'esquena al medi ambient durant massa anys, i ara estem pagant-ne les conseqüències. Davant d'aquest paradigma i en el camp de les crisis hídriques, els contractes hidrosocials obren una porta a la millora sistèmica de la governança de l'aigua.²⁰⁷

Per evitar que la situació es faci més complexa i oferir solucions robustes, cal que entenguem que comprendre tot allò que interfereix en un cas concret és vital per resoldre les dificultats, malgrat que faci falta alguna cosa més que comprendre-les per trobar-hi una solució. A més, no podem seguir oferint accions d'emergència, sinó que necessitem pensar com ajudar cada grup social i adaptar-nos a les necessitats de les diferents zones i persones, siguin quines siguin les seves condicions. Cal que tots els actors, cadascun en el seu camp d'actuació, es comprometin a complir els objectius marcats en comú per permetre que les crisis de l'aigua se superin i els sistemes hídrics de tots els territoris augmentin la resiliència davant d'unes perspectives gens esperançadores per assegurar, en la millor mesura,²⁰⁸ primer la supervivència i després el benestar de tots els seus integrants.

Per aquestes raons, aquest estudi mostra com Catalunya necessita un Pacte Hidrosocial al Món Rural. Un pacte hidrosocial consisteix en un acord fundacional entre les diferents parts interessades d'un territori on es mostri un acord en la manera de relacionar-se amb un bé natural com és l'aigua. Així, aquests tipus de tractats mostren unes línies d'acció i coordinades que orienten l'acció col·lectiva en matèria hídrica. Per tal de garantir una vocació de servei públic, és el govern qui ha d'impulsar aquest tipus de compromisos, amb la complicitat de totes les altres parts. Els valors, responsabilitats objectives i mecanismes del pacte hidrosocial poden variar, però és important que siguin discutides per totes les parts per tal de garantir un espai decisorí integrat pels seus principals agents per decidir i deliberar en democràcia sobre què, com i quan fer en cas de conflicte hídric lent al món rural.

---

207 BERMEJO MARTÍN, *Más allá de las Water Smart Cities: ¿hacia un nuevo modelo de contrato hidrosocial?*

208 IPCC. «Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC)».

7

CONCLUSIONS

El canvi climàtic afectarà durament les nostres vides en les properes dècades.²⁰⁹ La sequera que està travessant Catalunya només és una de les conseqüències que viurà el territori català arran de l'escalfament global i del canvi climàtic. Tant les dones com el món rural són dos sectors de la població que ja pateixen un nombre elevat d'opressions sistèmiques i discriminacions per part del sistema imperant. Després de tenir en compte els resultats obtinguts en aquest estudi, és important concretar l'estat de la qüestió actual per orientar futures accions i donar sentit al que s'ha fet per contribuir a l'estudi acadèmic de la intersecció entre gènere i aigua. En aquest capítol es resumeixen les principals conclusions de la recerca i s'identifiquen les limitacions i vies per a més investigacions alhora que s'avança una sèrie de recomanacions per orientar les polítiques futures.

a. Respostes a la sequera del món rural en perspectiva de gènere

Per respondre a la pregunta «Com afecta la sequera a les experiències viscudes de les dones rurals a Catalunya?» podem afirmar que la relació que les dones viuen de la sequera en les seves experiències viscudes té una perspectiva de gènere, però no lligada tan estrictament als estereotips tradicionalment atribuïts als homes i a les dones. L'arrossegament d'alguns dels rols fa que la vivència sigui

---

209 IPCC. «Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC)».

diferent i marcada pel gènere, però també la construcció de les individualitats de cada dona en relació amb un context patriarcal. Així, per exemple, les tasques de cures no necessàriament estan atribuïdes per raó de gènere, però l'experiència més emocional o vivencial del que passa a la terra és afirmada d'una manera molt més expressiva per part de les dones. Així mateix, el grup d'experts i dones dels entorns rurals participants han valorat que, més que una diferència de gènere explícita entre les persones, el que fa falta és feminitzar la visió que tenim de la gestió de l'aigua al món rural, posant en valor factors com ara la cura de la terra o la producció sostenible per sobre de l'explotació invasiva dels recursos o el tractament de la terra, l'aigua o els boscos com a espais inerts que només ens serveixen des del punt de vista material. Així mateix, les dones rurals afirmen que viuen la sequera amb emocions de frustració, angoixa, preocupació, neguit, fragilitat i desesperança –vegeu apartat «Emocions, reaccions i frustracions»– fet que es trasllada en les seves experiències diàries de l'absència d'aigua.

No obstant, l'anàlisi del Pla de Sequera (PES) ha deixat clar que la perspectiva de gènere és absent de la pregunta tècnica de la gestió de l'aigua i que cal, per davant de tot, repensar la manera com abordem el conflicte per garantir un enfocament que inclogui, entre altres, les prioritats de les dones d'entorns rurals i les seves experiències situades. El manifest *L'altre món rural* conté algunes línies i estratègies a seguir de les quals el primer document se'n podria beneficiar. Cal més que mai garantir que totes les veus siguin escoltades i que es recullin totes en els documents i estratègies col·lectives. I més des de l'àmbit governamental. A més, aquesta recerca també arriba a la conclusió que altres agents institucionals i del territori tenen marge per emprendre mesures de millora per la situació de les dones rurals davant la sequera, i anima perquè les diferents parts interessades entrin en un diàleg constructiu per trobar solucions conjuntes. Si bé és cert que la complexitat d'acords implicats és alta i els seus interessos divergents en moltes ocasions és fonamental, si volem construir una agenda de país, cal aprofitar les oportunitats que es troben amagades a posicions històricament enrocades per tal de fomentar xarxes d'assistència mútua i espais de col·laboració per a totes les parts.

b. Contribucions, recomanacions i línies d'estudi futures

La contribució que un estudi fa al gruix de pensament sempre és relativa, però amb aquesta recerca s'ha indagat en un punt que fins ara no s'havia estudiat en el context català. Conèixer la manera com la sequera afecta les experiències de les dones del món rural no només és clau per ascendir la seva veu en l'elaboració de polítiques i estratègies per pal·liar els efectes socials i de desigualtat de la vivència del canvi climàtic, sinó que també per orientar formes de governança molt més col·laboratives i transversals.

Aquest estudi ha vetllat per procurar analitzar de manera interseccional els diferents punts de connexió entre les vivències de les dones rurals i la sequera. Tanmateix, és evident que un sol estudi no pot abordar tots els punts que existeixen entre aquest espai a Catalunya. Per això, les mancances d'aquesta recerca es recullen en aquest apartat com a possibles línies d'estudi futures:

1. Aprofundir en l'estudi de les vivències situades de la sequera en altres estrats de la ciutadania catalana, i comparar la manera diferenciada com afecta a uns i altres sectors. Per exemple, es podria repetir aquest estudi tenint en compte les vivències dels homes i comparant-les amb les de les dones; una altra línia d'investigació seria comparar la vivència de la sequera entre dones urbanes i rurals o agafant altres eixos d'intersecció com l'edat, la raça o la classe o estrat socioeconòmic.
  - En aquest sentit, una de les recomanacions d'estudis futurs seria estudiar les vivències situades de les dones migrades del món rural català, i la manera com la seva posicionalitat divergeix respecte de les conclusions d'aquesta recerca.
2. Estudiar la manera com les vivències de la sequera interseccionen amb altres camps importants del món rural, com ara la producció d'energia o l'alimentació –guiada pel ja estudiat nexa energia-alimentació-aigua.
  - Una possible línia d'investigació futura podria ser explorar les diverses interseccions entre la importància que donen les dones rurals a l'aigua segons si es dediquen a l'agricultura, la ramaderia o les cures de la llar.
  - Així mateix, també seria revelador examinar com perceben aquest problema en funció de si l'aigua és considerada un recurs comunitari o no, o com les cooperatives i els ajuntaments dels diferents pobles distribueixen aquest recurs entre la ciutadania, per tal de comprendre com la naturalesa de la feina, sector o forma de distribució poden influir en la manera d'afrontar aquest problema.
3. Indagar com les dones d'àmbits rurals poden liderar mesures d'adaptació a la sequera comptant amb el suport de les altres parts interessades, així com elaborar manuals de guia per tal que les institucions i els diferents actors puguin incorporar la perspectiva de gènere i sensibilitat vers les necessitats del món rural en les seves estratègies i iniciatives.

4. Proveir al món rural d'una major atenció governamental, a partir de la provisió de més recursos, major inversió en infraestructura i noves metodologies –o l'actualització de les antigues– per garantir una transformació en pro d'augmentar el benestar i resiliència climàtica del món rural a Catalunya.

No hi ha una única resposta de què podem fer per millorar les condicions de realitat del món rural. La manca de consciència, la identificació amb estereotips antiquats i tradicionals, o el menyspreu cap a la seva activitat econòmica són alguns dels reptes que trobem més arrelats al territori, però que no donen una resposta clara de com i cap a on actuar. Per això, la recerca centrada en la realitat rural catalana i la seva perspectiva de gènere en relació amb els seus conflictes ambientals ha de ser més estimulada.

8

REFERÈNCIES

ANGELAKIS, Andreas (et al.). «Water conflicts: From ancient to modern times and in the future». A *Sustainability*, vol. 13, núm. 8, pàg. 4237, 2021.

BAYLINA, Mireia. «Dones i tornada al camp: Protagonistes de les noves dinàmiques rurals a Catalunya». A *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, núm. 90, pàg. 101-114, 2020.

BAUHARDT, Christine; HARCOURT, Wendel (eds.). *Feminist political ecology and the economics of care*. Londres: Routledge, 2018.

BERMEJO MARTÍN, Gonzalo. «Más allá de las 'Water smart cities': ¿hacia un nuevo modelo de contrato hidrosocial?» [en línia]. Tesi Doctoral, Universidad Politécnica de Madrid, 2021. Disponible a: <www.researchgate.net>.

BILGE, Sirma; COLLINS, Patricia. H. *Intersectionality*. Cambridge: Polity, 2016.

BISHT, Medha. «Sanitation and waste management: A perspective of gender and diplomacy». A *Ensuring public accountability through community action*. Nova Delhi: Institute of Social Studies Trust, 2025.

BORRÀS-CALVO, Gabriel. «Recursos i demandes d'aigua a Catalunya». A *Quaderns agraris*, núm. 50, pàg. 43-58, 2021.

BORRÀS-CALVO, Gabriel. «Polítiques de gestió de l'aigua a Catalunya». A *Revista d'economia catalana i de sector públic*, vol. 93, núm. 94, pàg. 241, 2009.

BRYMAN, Alan. *Social research methods*. Oxford: Oxford University Press. 2012.

CAÑETE FERNÁNDEZ, Patrícia. «Estudi de la influència de la sequera en paràmetres productius i de creixement vegetatiu de la vinya a la campanya 2020-2021 al Penedès» [en línia]. Treball final de grau, Universitat Politècnica de Catalunya, 2022. Disponible a: <www.upc.edu>.

COLLINS, Patricia. H. *Black feminist thought: Knowledge, consciousness, and the politics of empowerment*. Londres: Routledge, 1990.

COLLINS, Stephanie. *The core of care ethics*. Berlin: Springer, 2015.

CRENSHAW, Kimberle. «Demarginalizing the intersection of race and sex: Black feminist critique of antidiscrimination doctrine, Feminist theory and antiracist politics». A *University of Chicago Legal Forum*, pàg.139-168, 1989.

DELL'ANGELO, Jampel; D'ODORICO, Paolo; RULLI, Maria Cristina. «Threats to sustainable development posed by land and water grabbing». A *Current Opinion in Environmental Sustainability*, núm.26, pàg.120-128, 2017.

DELLAPENNA, Joseph; GUPTA, Joyeeta. «The evolution of global water law». A *The evolution of the law and politics of water*, pàg. 3-19. Dordrecht: Springer, 2009.

ELMHIRST, Rebecca. «Feminist political ecology». A *The Routledge handbook of political ecology*, pàg. 519-530. Londres: Routledge, 2015.

FRANIĆ, Ramona; KOVAČIČEK, Tihana. «The professional status of rural women in the EU» [en línia]. A Publications Office of the European Union, de maig del 2019. Disponible a: <www.op.europa.eu>.

- GUPTA, Joyeeta; PAHL-WOSTL, Claudia. «Global water governance in the context of global and multilevel governance: its need, form, and challenges». A *Ecology and Society*, vol. 18, núm. 4, 2013.
- HADDAD, Brent; SOLOMON, Barry. *Dictionary of ecological economics*, pàg. 302-302. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2023.
- JOYNER, Timothy; ORGERA, Ryan. «Climate change hazard mitigation and disaster policy in south Louisiana: Planning and preparing for a “slow disaster”». A *Risk, Hazards & Crisis in Public Policy*, vol. 4, núm. 3, pàg.198-214, 2013.
- KNOWLES, Scott. «Slow disaster in the Anthropocene: A historian witnesses climate change on the Korean Peninsula». A *Dædalus*, vol.149, núm. 4, pàg.192-206, 2020.
- LAFITA, Íngrid. «Fillles de la Mare Terra. Les dones com a principals cuidadores, també, del planeta?» [en línia]. A *l’Espill*, 2020. Disponible a: <www.rodrigo.uv.es>.
- LIU, Junguo (et al.). «Water scarcity assessments in the past, present, and future». A *Earth’s Future*, vol. 5, núm. 6, pàg. 545–559, 2017.
- LITTLE, Jo; PANELLI, Ruth. «Gender research in rural geography». A *Journal of Feminist Geography*, vol. 10, núm. 3, pàg. 281-289, 2003.
- MARRASÉ, Cèlia; CAMÍ, Jordi; PETERS, Francesc. *Canvi climàtic i salut a Catalunya: Informe de la Secció de Ciències Biològiques de l’Institut d’Estudis Catalans*. Barcelona: Institut d’Estudis Catalans, 2019.
- MOHANTY, Chandra. T. «Under Western eyes: Feminist scholarship and colonial discourses». A *Boundary* núm.2, pàg. 333-358, 1984.
- MORUNO MOYANO, Carlos. «La sequera de 1817 a Catalunya. Abast i conseqüències socials en un context de postguerra». A *Estudis d’història agrària*, núm. 32, pàg. 97-113, 2020.

- PAHL-WOSTL, Claudia. «Transitions towards adaptive management of water facing climate and global change». A *Water Resources Management*, vol. 21, núm. 1, pàg. 49–62, 2007.
- REC Produccions Audiovisualls del Pirineu. «50è aniversari de la inauguració del pantà d'Oliana» [en línia]. A *Canal Xarxa Arxius Comarcals*, de 12 d'abril del 2020. Disponible a: <www.youtube.com>.
- REZWANA, Nahid; PAIN, Rachel. «Gender-based violence before, during, and after cyclones: slow violence and layered disasters». A *Disasters*, vol. 45, núm. 4, pàg. 741-761, 2021.
- ROMANS, Ariadna. «Low-income women's lived experiences of the slow water disaster in Cape Town, South Africa». Tesi de Màster, Universiteit van Amsterdam, 2023.
- ROMANS, Ariadna «Governing more than blue water: A challenge for global justice». A *Constructing a better future: A blueprint for overcoming inequality*, núm. 9, 2023.
- SEGUÉS CUÑÉ, Núria. «Influència de l'exposició a pesticides sobre la salut de les dones en edat fèrtil de la població catalana en diferents entorns rurals, semiurbans i urbans» [en línia]. Treball final de grau, Universitat de Lleida, 2020. Disponible a: <www.recercat.cat>.
- SHIA, Vandana; MIES, Maria. *Ecofeminism*. Londres: Bloomsbury Publishing, 2014.
- SHEPHERD, Nick. «Making sense of “day zero”: slow catastrophes, Anthropocene futures, and the story of Cape Town's water crisis». A *Water*, vol. 11, núm. 9, pàg.1744, 2019.
- SNEDDON, Chris (et al.). «Contested waters: Conflict, scale, and sustainability in aquatic socio ecological systems». A *Society & Natural Resources*, vol. 15, núm. 8, pàg. 63-675, 2002.
- SOLÉ GRAELLS, P. «Anàlisi i propostes de millora de l'abastament urbà d'aigua, des de la perspectiva de la sostenibilitat. Cas d'estudi: Igualada» [en línia]. Tesi de Master, Universitat Politècnica de Catalunya, 2020. Disponible a: <www.upcommons.upc.edu>.
- SUNDBERG, Juanita. «Feminist political ecology» [en línia]. A *International Encyclopedia of Geography: Pe-*

ople, the Earth, Environment and Technology: People, the Earth, Environment and Technology, pàg.1-12, 2016. Disponible a: <www.onlinelibrary.wiley.com>.

SULTANA, Farhana. «Embodied intersectionalities of urban citizenship: Water, infrastructure, and gender in the global south». A *Annals of the American Association of Geographers*, vol. 110, núm. 5, pàg. 1407-1424, 2020.

SULTANA, Farhana; LOFTUS, Alex. «The human right to water: Critiques and condition of possibility». A *Wiley Interdisciplinary Reviews: Water*, vol. 2, núm. 2, pàg. 97-105, 2015.

TRUELOVE, Yaffa. «Rethinking water insecurity, inequality and infrastructure through an embodied urban political ecology». A *Wiley Interdisciplinary Reviews: Water*, vol. 6, núm. 3, pàg.1342, 2019.

TRUELOVE, Yaffa. «(Re-) Conceptualizing water inequality in Delhi, India through a feminist political ecology framework». A *Geoforum*, vol.42 núm. 2, pàg. 143-152, 2011.

VELAZQUEZ, Luis. «Sustainability Reporting on SDGs». A *SDG9–Industry, Innovation and Infrastructure*. Bradford: Emerald Publishing Limited, 2021.

TE WIERIK, Sofia (et al.). «The need for green and atmospheric water governance». A *Wiley Interdisciplinary Reviews: Water*, vol. 7, núm. 2, pàg. 1406, 2020.

Altres fonts no acadèmiques:

AGÈNCIA CATALANA DE L'AIGUA. «Consum d'aigua. Comarques i Aran, àmbits i províncies. Anuari de l'Institut d'Estadística de Catalunya» [en línia]. A *Generalitat de Catalunya*, 2023. Disponible a: <www.idescat.cat>.

AGÈNCIA CATALANA DE L'AIGUA. «Pla especial d'actuació en situació d'alerta i eventual sequera ». Generalitat de Catalunya, 2020.

CERAROLS, Rosa; NOGUÉ, Joan (eds). *L'altre món rural. Reflexions i experiències de la nova ruralitat catalana*. Barcelona: Tigre de Paper, 2022.

CONGRÉS DELS DIPUTATS. «Llei 10/2001, de 5 de juliol, de del Pla Hidrològic Nacional» [en línia]. A *Butlletí Oficial de l'Estat*, de 6 de juliol del 2001. Disponible a: <www.boe.es>.

DUCH, Gustavo. «El preu dels aliments: un argument que no té valor» [en línia]. A *El Crític*, de 8 de setembre del 2023. Disponible a: <www.elcritic.cat>.

FREIXA, Vanesa. *Ruralisme. La lluita per una vida millor*. Barcelona: Ara Llibres, 2023.

INSTITUT CATALÀ DE LES DONES. «Dossier estadístic les Dones de Catalunya 2022» [en línia]. Generalitat de Catalunya, 2023. Disponible a: <www.dones.gencat.cat>.

REALES, Lluís. «Estrategias para hacer frente a la falta de agua. Barcelona Metropolis». A *Ajuntament de Barcelona*, 2023. Disponible a: <www.barcelona.cat>.

ANNEX

En aquest apartat podeu trobar recollits tots els materials addicionals que estableixen la responsabilitat del treball i complementen la informació proporcionada en els apartats originals.

a. Taula de dades sociodemogràfiques

Les entrevistes per aquest estudi s'han dut a terme en dos grups: actors clau del sector de l'aigua al món rural català i dones rurals. A continuació, es presenten les dades sociodemogràfiques de les dones rurals entrevistades i també un llistat amb els càrrecs i ocupació dels actors clau.

Taula 1. Dades sociodemogràfiques dones rurals

Nom	Edat	Càrrec/ocupació	Sector	Localitat
1 Maria Martí	22 anys	Estudiant de màster –Ciències Socials–	Terciari	Roquetes (Baix Ebre)
2 Núria Madeo	42 anys	Productora de finca familiar i assessora i divulgadora d'agricultura regenerativa	Primari i terciari	Pedret i Marsà (Alt Empordà)
3 Marta Ruiz	23 anys	Estudiant de doctorat	Terciari	Caldes de Montbui (Vallès Oriental)
4 Erina Wild	34 anys	Consultora de regeneració de sòls	Primari	Alforja (Baix Camp)
5 Clara Camps	26 anys	Autònoma i propietària d'un estanc	Terciari	Sant Climent Sescebes (Alt Empordà)
6 Laia Angrill	23 anys	Agricultura i ramadera. Graduada en Global Studies a la UPF	Primari	Oliana (Alt Urgell)
7 Maria Costa	42 anys	Emprenedora	Primari	Berga (Berguedà)
8 Teresita Alfedez Oro	60 anys	Jubilada	Primari	Torres de Segre (Segrià)
9 Pili Sanmartin	40 anys	Cultiu de vinya (empresa familiar)	Primari	Gandesa (Terra Alta)
10 Fiona Sabatés	23 anys	x	Terciari	Santa Eulàlia de Puig-Oriol (Lluçanès)
11 Anna Bonet	32 anys	Arqueòloga i formadora	Primari	Peramola (Alt Urgell)
12 Carmina Llaurador	59 anys	Professora	Primari i terciari	Maspujols (Baix Camp)
13 Ester Gomis	45 anys	Pagesa	Primari	La Selva del Camp i Vilallonga del Camp (Baix Camp)
14 Carme Plana	40 anys	Pagesa	Primari	Vallgorguina (Vallès Oriental)
15 Ariadna Pomar	38 anys	Cooperativa agroecològica	Primari	Les Preses (Garrotxa)

Taula 2. Dades dels actors clau

	Nom	Càrrec/ocupació
1	Mireia Lozano	Regidora de Feminismes i Igualtat de Torres de Segre
2	Ricard Espelt	Professor universitari i activista rural
3	Vanesa Freixa	Il·lustradora i divulgadora, autora del llibre <i>Ruralisme. La lluita per una vida millor</i>
4	Rosa Cerarols	Professora universitària i activista rural
5	Mireia Boya	Directora General de Qualitat Ambiental i Canvi Climàtic
6	Sandra Ricart	Geògrafa al Politecnico di Milano
7	Eva Fiter	Directora de l'Institut per al Desenvolupament i la Promoció Econòmica de l'Alt Pirineu i Aran
8	Esmeralda Rourera	Presidenta de la JARC i dona rural
9	Anna Roca Torrent	Geògrafa a la Universitat de Girona
10	Isabel Salamaña	Geògrafa a la Universitat de Girona i la Universitat Autònoma de Barcelona. Antiga regidora de la ciutat de Girona
11	David Sauri	Geògraf a la Universitat Autònoma de Barcelona expert en pobresa hídrica
12	Mariana Valderrama	Doctoranda a la Universitat Autònoma de Barcelona

b. Preguntes a les participants «dones rurals»

PREGUNTES TANCEDES

Nom

Edat

Perfil racial

Població

Relació professional amb l'aigua

Usos de l'aigua de cada font

Fiabilitat del servei: amb quina freqüència no funciona la vostra font principal?

Tarifa: Quant pagues per la font d'aigua?

Ingressos familiars/personals mensuals (interval)

Nombre de persones a càrrec

Limitacions patides en els últims mesos arran de la sequera

PREGUNTES SEMIESTRUCTURADES

Sobre el recurs

Què és l'aigua per a tu? Quan dic «aigua», què és el primer que et ve al cap?

A la vostra llar, qui és la persona que s'assegura que tots tingueu aigua?

Diries que tu i la teva família tens prou aigua per viure?

I per treballar la terra?

Quan les fonts habituals fallen, què fas per aconseguir aigua?

Sobre la crisi de l'aigua

Quin és l'episodi de sequera que més recordes i per què?

Quin va ser el major repte pel que fa a l'accés a l'aigua?

Com et vas sentir durant aquest període? Encara et sents així?

Quina era la teva major preocupació?

Com a dona, et sents més afectada per l'escassetat d'aigua?

Sobre la gestió del govern

Interaccions amb el govern per temes d'aigua? Per quines raons? A quin nivell de govern: local, provincial o nacional?

T'has sentit recolzat/considerat/escoltat pel govern durant els moments més greus de la crisi de l'aigua?

Què s'hauria pogut fer, segons la teva opinió, per millorar la teva situació?

Creus que el teu accés a l'aigua ha millorat o ha empitjorat en els últims cinc anys?

Sobre el futur

Creus que la crisi de l'aigua és un problema persistent a Catalunya?

Creus que l'escassetat d'aigua serà un gran problema en el futur?

Com et fa sentir això?

En cas que siguin mares/embarassades/àvies

Creus que els teus fills o joves de la teva família tindran millor o pitjor accés a l'aigua que tu? Per què?

Et preocupa aquest problema?

Creus que altres dones es preocupen igual? I als altres pares?

c. Preguntes a les participants «actors clau»

PREGUNTES TANCADAS

Nom

Formació acadèmica/professional

Posició actual

Relació professional amb l'aigua

Enfocament personal de l'aigua –per exemple, ecologia política–

PREGUNTES SEMIESTRUCTURADES

- Com veus o perceps la crisi de l'aigua a Catalunya?
- Des de la teva experiència/coneixement, quines són les lluites més importants en la gestió/govern de l'aigua a Catalunya?
- Quins són els obstacles més importants per oferir solucions col·lectives quant a la crisi de l'aigua a Catalunya?
- Creus que els habitants de Catalunya gaudeixen en la seva totalitat del dret a l'aigua? Si no, per què?
- Qui diries que és el principal responsable d'abordar els reptes associats a l'aigua a Catalunya?
- Com valoreu la gestió de l'escassetat d'aigua al món rural de Catalunya? Hem après alguna cosa en els últims episodis de sequera?
- Com classificaries aquesta crisi? Quin creus que és el seu origen principal?
- Qui creus que està més afectat per l'escassetat d'aigua? Com valoreu l'impacte de la crisi per a la població local? I per a les dones?
- Creus que les polítiques actuals a la ciutat donen resposta a les necessitats de les dones rurals? Com creus que es podrien millorar?
- Com veus la situació futura de l'aigua a Catalunya rural?

